Бутун дунё пролетарлари, бирлашингиз!

Қишлоқ ҳақиқати

1988 йил 31 июль
ЯКШАНБА
№ 174 (4.370).

Ўзбекистон Коммунистик партияси Марказий Комитетининг газетаси

1974 йил 1 январдан буён нашр этилади ◆ Душанбадан ташқари ҳар куни чиқади ◆ Баҳоси 3 тийин.

XIX БУТУНИТТИФОҚ ПАРТИЯ КОНФЕРЕНЦИЯСИНИНГ ҚАРОРЛАРИНИ БАЖАРИШ СОҲАСИДАГИ АМАЛИЙ ИШЛАР ТЎҒРИСИДА

КПСС Марказий Комитети Бош секретари М. С. ГОРБАЧЕВнинг 1988 йил 29 июлда КПСС Марказий Комитети Пленумида қилган доклади

Ўртоқлар!

Сиёсий бюро XIX Бутуниттифоқ партия конференцияси қайта қуришнинг ғоят муҳим сиёсий марраси бўлиб қолган конференциянинг қарорларини бажариш юзасидан амалий чора-тадбирларни муҳокама қилиш учун ушбу Пленумни чақиришга қарор қилди.

Партияда, жамиятда қайта қуришнинг амалий вазифаларини рўёбга чиқариш ишларини кучайтириш заруллиги тўғрисида қатъий фикр вужудга келганлигини конференцияда биз ҳаммамиз, айниқса, ўткир ҳис этдик. Бу ҳақда, айниқса, ишлаб чиқариш коллективлари вакиллари бўлган делегатлар баралла гапирдилар.

Иккиланиб кутиб турмай, камчиликлар ва нуқсонларга ўз фикрини дадил билдириш, ҳаракатимиз йўлидаги барча тўсиқ ва ғовларни бартараф этиб қатъий ҳаракат қилиш тўғрисидаги яқдил талаб янгради. Делегатлар ўз нутқларида ишларнинг боришидан ташвишларини билдирибгина қолмадилар, очиқ тан олайлик, партия, совет ва хўжалик органлари, раҳбар кадрларимиз ҳаракатларидан норозилик ҳам ифодаланди.

Очиқ гапириш керак, ўртоқлар, вақт бизни шошилтирмоқда. Бу нима билан боғлиқ?

Биринчидан, партияда ҳисобот-сайлов кампанияси бошланмоқда.

Сиз билан биз Бутуниттифоқ конференциясини ўтказиш муддатлари тўғрисидаги масалани муҳокама қилганимизда, коммунистларнинг ҳисобот-сайлов йиғилишларида ва район, шаҳар, округ, область, ўлка партия ташкилотларининг конференциялари умумпартия анжуманининг сиёсий йўл-йўриқлари асосида ўтиши учун бу анжуманнинг партияда ҳисобот-сайловлар арафасида бўлишини кўзда тутган эдик.

Бундан ташқари конференцияда сиёсий система ислоҳотига доир барча ишларни келгуси йил баҳорида янги ҳуқуқий негизда сайлов ўтказиш ва СССР халқ депутатлари съездини чақиришни кўзлаб сира қутиб турмай, ҳозирданоқ ташкил этиш тўғрисида келишиб олдик.

Конференция делегатлари иқтисодий ислоҳотни янада чуқурлаштиришни қатъий ёқлаб чиқдилар, чунки туб социал-иқтисодий вазифаларнинг амалга оширилиши ва халқ турмушининг яхшиланиши ана шунга боғлиқ.

Хуллас, қайси томондан ёндашмайлик, вақтни бой бериб бўлмайди, ҳаракат қилиш, қатъий ҳаракат қилиш, тобора ўткир сиёсий тус олаётган амалий масалаларни ҳал этиш учун талабчанликни ошириш керак.

Умуман, ўртоқлар, ҳаракат қилиш, конкрет ишларни амалга ошириш пайти келди, барча партия ташкилотлари, ҳамма кадрларимиз, барча коллективларнинг, ҳар бир меҳнатчининг масъулияти ортадиган пайт келди.

Ҳаммамиз шу ҳафталар давомида конференциянинг аҳамиятини яна бир бор ўйлаб кўриш, унинг якунларини, қабул қилинган қарорларни асосли равишда баҳолаш учун имкониятга эга бўлдик. Айтиш мумкинки, партия турмушида мислсиз воқеа рўй берди. Конференция бутун жамиятни оёққа турғазди. Конференция "муҳитининг ўзи: дадиллик, мунозаралилик, принципиаллик, талабчанлик, етилган муаммоларни рўй-рост муҳокама қилиш қайта қуришга жуда катта ҳисса бўлиб қўшилди.

Янги маънавий-сиёсий вазиятда, реализм вазиятида ўтган конференция партияни умумхалқ сиёсий мактабининг, ошкоралик ва демократия мактабининг янги тажрибаси билан бойитди. Конференцияга бўлган қизиқиш сусаймаяпти. Конференция ўртага қўйган ва ҳал қилган барча масалалар манфаатдорлик билан муҳокама қилинмоқда. Конференция бутун дунёда ҳам катта қизиқиш уйғотди.

Партиямизнинг қудратли потенциалини конференция яна бир бор ишонарли тарзда намойиш қилди. Айтишим мумкинки, партия қаддини ростлаб олгандай бўлди, халқ олдидаги жуда катта масъулиятни ҳис этган ҳолда баланд овоз билан, новаторчасига, дадил гапира бошлади. Конференция КПСС қайта қуришнинг чинакам ҳаракатга келтирувчи кучи, унинг ташаббускори ҳамда халқ ва социализмнинг туб манфаатларини ифодаловчи тан олинган раҳбари эканлигини тасдиқлади. Бу партия конференциямизнинг энг муҳим сиёсий якунидир.

Хуллас, ҳозир шуни дадил айтиш мумкинки, конференциядан сўнг партия ҳам, жамият ҳам кечагидан бошқачароқ бўлиб қолди. Конференцияга тайёргарлик ва уни ўтказиш мамлакатнинг ўтмишини ҳам, ҳозирги даврини ҳам, келажагини ҳам тушунишни янги поғонага кўтарди.

Делегатлар ўтмишдаги хатолар ва жиноятларни қатъий қораладилар. Шу билан бирга улар совет халқининг тарихий ғалабаларини ўчириб ташлашга уринишларни қатъий рад этдилар.

Конференцияда қайта қуришнинг боришига, унинг ютуқларига, камчиликлари ва нуқсонларига принципиал позициялардан туриб баҳо берилди. Шуни дадил айтиш мумкинки, конференция бизни жамиятни янгилаш йўлидаги ҳаракатимизнинг муаммолари ва вазифаларига янгича баҳо бериш даражасига олиб чиқди.

Конференция коммунистларнинг, бутун халқнинг қайта қуришни изчиллик билан давом эттириш, унга муқаррар тус бериш, ички ва ташқи сиёсатнинг ҳамма соҳаларидаги амалий масалаларни ғайрат билан ҳал қилишга зўр бериб интилаётганлигини намойиш қилди.

Шу билан бирга конференция жамиятда консерватив кайфиятлар, ўтмишни қўмсаш, шубҳа туғдиришга уриниш, қайта қуришни тарихий бунёдкорлик эмас, балки ҳатто ижтимоий беқарорлик сифатида тасвирлашга уриниш ҳали тўла бартараф этилмаганлигини ҳам кўрсатди. Агар биз сиёсатда реалист бўлиб қолишни истасак, буни ҳам ҳисобга олмай бўлмайди.

Конференция делегатлари ўз фаолияти услуб ва методларини секинлик билан ўзгартираётган, кўп ҳолларда ошкоралик шароитида ишлашга тайёрлигини ва ишлай олишини, баҳслашишга, далиллар келтиришга, одамларни ишонтиришга, танқидни В. И. Ленин сабоқ берганидек, большевикчасига қабул қилишга қодир эканликларини намоён қилмаётган партия комитетлари олдига қатъий талаб қўйдилар.

Баъзи бировларни эса одамларнинг ғайрати ошганлиги, уларнинг ижтимоий-сиёсий активлиги уйғонганлиги чўчитмоқда. Оғизда улар қайта қуриш — лекин фақат ўзларига маъқул демократия мавжуд бўлган қайта қуриш тарафдорларидир; ошкоралик тарафдори — лекин муайян даражадаги танқидли ошкоралик тарафдорларидир; янгиланиш тарафдори — аммо ўзлари учун ҳамма нарса одатдагидек, эскичасита қоладиган янгиланиш тарафдорларидир. Тайёрга айёрликка қарши кураш ҳам қийин бормоқда. Конкрет иш учун конкрет кишилардан қатъий талаб қилинмаяпти.

Тўсқинлик қилиш механизми дарз кетган бўлса ҳам, бироқ у кўп соҳада ҳали ўз кучини сақлаб қолганлигини делегатлар ишонарли тарзда кўрсатиб бердилар. Янгилик йўлида қаерда ва қандай эски структура ва методлар турганлигини, унга халқит бераётганлигини, авж олишга йўл қўймаётганлигини конференция яхшироқ аниқлаб олишга ёрдамлашди. Конференция қайта қуришга тўсқинлик қилаётган кўпгина омиллар амалга оширилаётган баъзи тадбирларнинг пухта ўйланмаганлиги, уқувсизлик, бошқа субъектив сабаблардан бошланаётганлигини ҳам кўрсатди. Буларнинг ҳаммаси биргаликда қайта қуришнинг ушбу босқичида бизда нималарга эришганлигимизнинг, ҳали нималарни ҳал этишимиз, бунинг устига сира кечиктирмай ҳал этишимиз лозимлигининг ҳаққоний манзарасини тасвирлаб берди.

Пировард натижада, ўртоқлар, бу Марказий Комитет учун ғоят муҳим, конференция қайта қуришнинг боришига баҳо бершимизда реализмни кучайтирди. У жамиятнинг консерватизм ва тўсқинликни бартараф этиб, олга боришга қатъий ахд қилганлигини намойиш этди. Айни бир вақтда у ҳар қандай сохта революцион, ҳаётдан ажралиб қолган шиорларга, максималистик талабларга ҳамда ҳамма нарсани бирданига қайта қуришга хом хаёл билан уринишларга қарши чиқди.

Конференцияга тайёргарлик, конференциянинг ўзи кадрлар етуклиги, уларнинг сиёсий маданияти, ҳаракатнинг демократик формаларига тайёрлигини сиёсий жиҳатдан текширишга айланди. Кечиктириб бўлмайдиган ишларимиз, резервлар, ишнинг энг самарали форма ва методлари, айниқса, яққол намоён бўлди. Биз конференцияда ўзгартишларнинг кенг кўламини кўзда тутувчи қарорларни ишлаб чиқдик ва қабул қилдик, бу қарорлар социалистик жамиятнинг ўз эркин тараққиёти потенциал кучларини ишга солиши керак.

Конференция якунларини ва бўлиб ўтган мунозараларни яна бир бор ўйлаб кўриб, биз, ўртоқлар, амалий ишлар томон дадил бурилиш қилишга ўзимизни қатъий чоғлашимиз лозим.

Конференция шуни кўрсатдики, партияда ҳам, халқ ўртасида ҳам қайта қуриш қўллаб-қувватланганидан кейин илгари кўп марта бузилган сўз ва иш бирлиги, ўз ҳаракатлари учун, худди шу каби фаолиятсизлиги учун масъулият туйғуси, айниқса, қатъият билан илгари сурилмоқда. Партия кадрлари бу ўзгармас партия қонунига, аввало ўзлари амал қилишлари шарт. Иш қилиш лозим, қабул қилинган қарорлар бажарилишини контрол қилиш лозим. Акс ҳолда эски хатолар такрорланиши шубҳасиздир. Аслида делегатларнинг якдил фикри ана шундай.

Конференция якунлари тўғрисида гапирганимда шу қисқача мулоҳазалар билан чекланишим мумкин эди. Лекин яна ва яна такрорлаб айтаманки, ўртоқлар, ғайрат билан ҳаракат қиладиган пайт келди ва энди имиллаш мумкин эмас. Конференция ишлаб чиққан сиёсий йўл-йўриқларни бажаришга доир амалий ишларгина қайта қуришга муқаррар тус беради.

Шу жиҳатдан Сиёсий бюро нималар қилмоқда?

Биринчидан, лойиҳалар комплекси ишлаб чиқилди, бу лойиҳаларда конференция қатнашчиларининг таклифлари ҳисобга олинган. Биринчи навбатда бу озиқ-овқат, савдо, халқ истеъмоли моллари ва хизматларга кўрсатишга, яъни одамларга бевосита дахлдор бўлган, уларнинг кундалик эҳтиёжлари ва ташвишлари билан боғлиқ ишларга таалуқлидир. Ҳужжатлар сизларнинг қўлингизда, бу мени ана шу ҳужжатларни батафсил баён қилиб беришдан халос этади.

Сўнгра сизларни делегатлар билдирган таклиф ва танқидий мулоҳазаларни амалга оширишга қандай ёндашганлигимиз тўғрисида хабардор қилиб қўймоқчиман. Сиёсий бюро оператив ҳал этишни талаб қиладиган барча масалалар юзасидан тегишли ташкилотларда ишлаётган коммунистларга, раҳбар кадрларга топшириқ берди. Истиқболли муаммолар юзасидан ҳам топшириқлар берилди ва конкрет таклифларни тайёрлаш учун муддатлар белгиланди. Сиёсий бюро бу ишларнинг ҳаммасини мунтазам назорат қилиб боради.

I.

Ўртоқлар! Шундай конкрет вазият вужудга келмоқдаки, партия конференцияси қарорларини амалга ошириш партиядаги ҳисобот-сайлов кампанияси билан бир вақтга тўғри келмоқда. Бўлажак ҳисобот ва сайловлар олдингиларига ўхшамайди, десам фикримга қўшиласиз, деб ўйлайман.

Буларнинг ҳаммаси Марказий Комитетнинг ҳам, жойлардаги партия комитетларининг ҳам зиммасига ҳисобот-сайлов кампаниясига пухта тайёргарлик кўриб, уни энг юксак даражада ўтказиш вазифасини юклайди. Партия ташкилотлари ўзини-ўзи жиддий текширишдан ўтказиши, жамият олдида масъулиятли имтиҳон топшириши ҳамма учун аниқ-равшан бўлиши керак.

Чамаси, бу ҳар биримиз топширилган ишни қандай бажараётганлигимиз, қайта қуришга қандай ҳисса қўшаётганлигимиз тўғрисида, ҳамма ҳам қайта қуришни қўллаб-қувватлаш тўғрисидаги гапларни зарур ишлар билан мустаҳкамлаяптими ёки йўқми, шу ҳақда очиқ-ойдин, рўй-рост ва ҳалол, чинакам партиявий гаплашиб олиш бўлади. Бундай ёндашув партия йиғилишлари ва конференцияларидаги суҳбатнинг асоси бўлиши лозим. Ана шундай бўлиши тўғри, ўртоқлар. Бу конференциянинг ишчанлик кўпроқ бўлсин, натижа кўпроқ бўлсин, деган талабига мос келади.

Шу боисдан ҳам қайта қуришни янада жўшқин қилиш, унга катта самарадорлик бағишлаш, олга томон ҳаракат қилишимизга тўсқинлик қилаётган барча нарсаларга узил-кесил зарба бериш учун, иккиланишга чек қўйиш учун нималар қилиш керак, деган саволни партия мунозараси марказига қўйиш лозим.

Шу сабабли партия йиғилишлари, конференцияларни демократик ва ошкора ўтказиш, ҳамма нарсани олдиндан белгилаб қўйишнинг ҳар қандай кўринишларини истисно этиш, ишларнинг аҳволига, одамларни ҳаяжонга солаётган барча масалаларга холис баҳо бериш учун кенг имконият яратиш муҳимдир.

Қисқача айтганда, коммунистларнинг ҳисобот-сайлов йиғилишларида, партия конференцияларида XIX партия конференциясида бошланган гапни ўшандай принципиаллик, масъулият ва ишчанлик билан давом эттириш лозим. Ишларнинг аҳволи айни шундай ёндашишни талаб қилмоқда.

Шуни ишонч билан айтиш мумкинки, эндиликда раҳбар партия органларини сайлаш ҳам янгича ўтади. Биз конференция делегатларининг сўзларини тинглар эканмиз, коммунистлар партиянинг раҳбар составини тузиш чоғида жуда талабчан бўлишларига ишонч ҳосил қилдик. Улар қайта қуришнинг мана шу муҳим босқичида, унинг асосий йўналишларида амалий ҳаракатлар қилиш даврига қадам қўйганимизда партия ташкилотларига раҳбарликни кимга топширишни принципиал позициядан туриб ҳал қиладилар.

Конференциянинг номзодларни кўрсатиш ва муҳокама қилиш, яшириН овоз бериш учун бюллетенга мандатда белгиланганидан кўпроқ номзодларни киритиш, юқори партия органлари составига қуйидан номзодлар кўрсатиш ҳуқуқини амалга ошириш тартиби тўғрисидаги тавсияларини ҳозирданоқ ишга солиш керак.

Хуллас, барча ишни партия конференциясида келишиб олганимиздек, худди ўша анжуманда ҳукм сурган муҳитдагидек қилишимиз керак.

Бўлажак ҳисобот-сайлов кампанияси ҳал этиши лозим бўлган вазифаларнинг муҳимлигини ҳисобга олиб, Сиёсий бюро ана шу масала хусусида КПСС Марказий Комитети Пленумининг махсус қарорини қабул қилиш мақсадга мувофиқ бўлур эди, деб ҳисоблайди. Биз бундай тадбирни биринчи бор кўрмоқдамиз, аммо уни вазиятнинг ўзи тақозо этмоқда. Айни вақтда сайлов тўғрисидаги инструкцияга ўзгартишлар киритиш зарурати пайдо бўлмоқда. Сизга ана шу хусусдаги таклифлар тарқатилган ва сиз ўз фикр-мулоҳазаларингизни айтсангиз керак.

Ҳисобот-сайлов кампанияси чоғида табиий равишда пайдо бўладиган яна бир масалага эътиборингизни қаратмоқчи эдим. Бу ўринда гап конференциянинг партиявий раҳбарлик лавозимларида туришни сурункасига икки муддат билан чеклаш хусусидаги йўл-йўриқларини бажариш тўғрисида бормоқда. Конференция бу қоидани бўлажак ҳисобот-сайлов кампаниясидан бошлаб амалга оширишни тавсия этди. Бу ўринда ёндашув қандай бўлиши керак?

Муддатни ҳисоблашни ҳам шу сайловдан бошлаш маъқул бўлар. Қонун акс кучга эга эмас, дейишади. Бу масалада ҳамма нарса равшанга ўхшайди. Шу билан бир қаторда партия ҳисобот-сайлов йиғилишлари ва конференциялари бўлаётганида коммунистлар кўнглида, хўш, сайлаб қўйиладиган лавозимларда узоқ вақтдан буён ишлаётган ўртоқлар нима бўлади, деган савол туғилиши мумкин. Аммо партия Устави биронбир лавозимда қанча муддат ишлаганидан қатъи назар, ҳар бир партия ходимини сайлаш ёки сайламаслик тўғрисидаги масалани ҳал этиш учун коммунистларга тўла ҳуқуқ беради. Бу ўринда раҳбар неча йилдан бери ишлаётгани эмас, ўз бурчларини қандай уддалаётгани, коммунистлар, меҳнаткашларнинг ишончи ва мададига сазоворми ёки сазовор эмасми — худди ана шу нарса ҳал қилувчи аҳамиятга эга бўлади. Сайлаб қўйиладиган органларнинг таркиб топишида биз амал қилишимиз лозим бўлган бош мезон ана шудир. Марказий Комитет Пленуми қарорида буни очиқ-ойдин айтиш керак.

Бу ерда, Пленумда биз аниқлаб олишимиз ўринли бўладиган яна бир масала бор: конференция КПССнинг Марказий контрол-ревизия комиссиясини ва унинг жойлардаги органларини тузишни ёқлаб чиқди. Бу галги ҳисобот ва сайловлар чоғида қуйидан бошлаб ана шундай органларни тузишга ҳозирнинг ўзидаёқ киришсак, қандай бўларкин? Шундай қилсак, биз жараённи жадаллаштиригина қолмай, съездга қадар дастлабки тажрибани тўплаган ва бу тажрибани идрок этган бўлардик. Бошқа вариант бўлиши ҳам мумкин: бу ишни съезд арафасида ҳам қилса бўлади. Келинг, маслаҳатлашиб олайлик.

Бўлажак ҳисобот-сайлов кампанияси, бу кампанияни ўтказиш чоғида биз ҳал этишимиз лозим бўлган муаммолар ва масалалар хусусида гапирар эканмиз, бошланғич партия ташкилотлари фаолиятига алоҳида тўхтаб ўтишни истардим. Партиядаги ҳисобот-сайлов кампанияси худди ана шу ташкилотлардан бошланади. Аммо гап фақат шундагина эмас. Гап аввало шундаки, иқтисодий ва социал соҳаларда қайта қуриш жараёнлари авж олаётгани муносабати билан ҳам, меҳнат коллективлари, бутун жамият турмушини демократиялаш чуқурлаштирилаётганлиги муносабати билан ҳам ҳозир бошланғич партия ташкилотлари янги вазиятда ишламоқдалар. Бу тушунарлидир. Барча амалий ишлар жойларда, меҳнат коллективларида ҳал бўлмоқда. Шу боисдан ҳам партия комитетлари партия ва жамоат турмушининг ҳозирги бурилиш босқичида бошланғич партия ташкилотлари фаолиятига зарур эътиборни қаратишлари керак. Бу ўринда сиёсий авангард сифатида партия функцияларини амалга ошира бориб, иқтисодий ислоҳот ўтказаётганини ва меҳнат коллективларининг ҳуқуқлари кенгаяётганлигини ҳисобга олиб ҳаракат қилиш учун кўп нарсаларни қайтадан идрок этиш лозим бўлади.

Маълумки, конференция арафасидаги мунозара чоғида ҳам, конференциянинг ўзида ҳам партиядаги сайлаб қўйиладиган органларнинг ролини ошириш тўғрисида кўп гапирилди. Шу муносабат билан қуйидагиларни айтмоқчи эдим. Янги сайланган партия комитетлари биринчи кунданоқ ўз ишларини конференцияда илгари сурилган ғояларни амалга оширишга киришишдан бошлашлари тўғрисида ўйлаб кўриш керак. Жумладан, шундай иш юритиш керакки, сайлаб қўйиладиган партия органларининг ҳамма аъзолари партия ташкилотлари турмушининг асосий масалаларини ўрганиш, умумлаштириш ва муҳокама қилишда муттасил қатнашсинлар.

Бунда биз, афтидан, партия комитети аъзоларини пленумларда ва бюро мажлисларида муҳокама қилинадиган масалаларни тайёрлашга бир карра жалб этиш билан бир қаторда ана шундай ишга, аввало, партия фаолиятининг энг муҳим масалалари юзасидан тегишли комиссиялар тузиш йўли билан мунтазам тус беришимиз ҳам керак бўлади. Биз партия комитетлари бюросининг иши тўғрисида пленумларга мунтазам ахборот бериб туриш тўғрисидаги Устав талабига риоя қилишимиз зарур, деб ўйлайман.

Биз конференцияда сиёсий система ислоҳоти доирасида партия комитетлари ва давлат, хўжалик органларининг функцияларини белгилаб қўйиш ва шу муносабат билан партия аппарати структураси ва фаолиятини такомиллаштириш юзасидан амалий тадбирлар кўриш хусусида келишиб олган эдик. Сиёсий бюро ана шу вазифани ҳал этишнинг дастлабки принципларини муҳокама қилиш учун партия аппаратини қайта қуришнинг асосий йўналишлари тўғрисидаги таклифларни тайёрлади. Қўлингизда шу таклифлар бор ва сиз мунозаралар чоғида шу хусусда ўз фикр-мулоҳазаларингизни айтсангиз керак.

Конференция партия аппаратининг партиянинг сайлаб қўйиладиган органларига қатъий бўйсуниши ва ҳисоб бериб туриши тўғрисидаги принципга оғишмай риоя қилиниши лозимлигини ёқлаб чиқди. Янги аппарат, аввало, сайлаб қўйиладиган партия органларига, умуман партияга жамият сиёсий авангарди функциясини тўлатўкис бажаришда актив ёрдам бериши керак. Масаланинг бутун моҳияти ана шундадир. Демак, партия аппаратини маъмурий-хўжалик функцияларидан батамом холи этиш, унинг ишини ички ва ташқи сиёсатнинг асосий йўналишларига жамлаш, асосий эътиборни раҳбарликнинг сиёсий методларига қаратиш зарур. Бу нарса аппарат структурасида ҳам, унинг кадрлар составида ҳам акс этиши лозим. Аппарат ниҳоятда билимдон ва ҳозиргига нисбатан унинг сони анча кам бўлиши керак. Қўли бўшаб қолган ходимлардан тўғри фойдаланиш масаласи юзага келиши табиийдир. Партия аппаратида тайёргарлик кўрган кадрлар тўпланган. Уларнинг билими ва тажрибасидан жамият манфаатлари йўлида энг кўп самара билан фойдаланиш керак, бунда қўли бўшаб қолаётган ўртоқларнинг истаклари ҳам инобатга олиниши керак, албатта. Бу ўринда икки хил фикр бўлмаслиги керак, деб ўйлайман.

Партия аппарати структурасининг асосий параметрларини ишлаб чиқишни Сиёсий бюрога топшириш, конкрет структура, штат масалаларини ҳал этишни эса, Марказий Комитет аъзолари бир неча бор таклиф этишганидек, маҳаллий партия органларига бериш мумкин бўлур эди.

Энди Советлар ҳақида. Улар фаолиятини қайта қуриш сиёсий ислоҳотнинг энг муҳим вазифасидир. Партиядаги сайловдан кейин биз СССР халқ депутатлари сайловини ўтказишимиз, мамлакатнинг олий давлат органларини, республика, ўлка, область, округ, шаҳар, район, посёлка ва қишлоқ жойлардаги ҳокимият органларини қайта тузишимиз керак. Бу ишларнинг ҳаммасини бир йилда қилишимиз керак.

Ана шундай кенг миқёсдаги ишларни тегишли ҳуқуқий негиздагина амалга ошириш мумкинлиги тушунарлидир. Бунинг учун СССР Олий Советининг шу йил кузда бўладиган сессияси кўриб чиқмоғи учун Конституцияга, сайлов ҳақидаги қонунларга киритиладиган бир қанча муҳим қўшимчалар ва ўзгартишларни тайёрлаб тақдим этиш, бошқа айрим ҳуқуқий ҳужжатларни қабул қилиш керак.

Бу умумдавлат манфаатларига тааллуқли бўлган кўпгина масалаларни ишлаб чиқишни талаб этади. Сиёсий бюро шу муносабат билан Марказий Комитетнинг махсус комиссиясини тузишни мақсадга мувофиқ, деб ҳисоблайди. Шу хусусдаги таклифлар тарқатилди. Агар фикр-мулоҳазаларингиз бўлса, уларни айтишни илтимос қиламиз. Комиссияга, Марказий Комитет аъзоларидан ташқари ҳозир партия Марказий Комитети составига кирмаган тўртта иттифоқдош республика Компартиялари Марказий Комитетларининг биринчи секретарларини киритиш тўғрисида сизларнинг розилигингизни олишни истар эдик, холос.

Комиссия ўз ишини олимлар, амалиётчилар ва ғоят кенг жамоатчилик фикрига суяниб ташкил этиши лозимлиги равшандир. Шундан кейин биз СССР Олий Совети сессияси арафасида Марказий Комитет Пленумига йиғилиб, мазкур сессия кўриб чиқиши учун тақдим этиладиган таклифларни тайёрлашни ниҳоясига етказишимиз лозим бўлар.

Комиссия бажариши лозим бўлган барча ишларни тилга олмасдан, халқ депутатлари корпусини шакллантириш масаласини алоҳида таъкидлаб ўтишни истар эдим, чунки бу масала асосий масалалардан биридир. Биз ўзгаришларнинг бутун бир комплексини амалга ошириб, бунинг учун зарур замин яратишимиз керак.

Уларнинг бош мақсади — аҳоли барча қатламларининг Советлардаги ҳақиқий ваколатини таъминлашдан, Советларнинг ролини қатъиян кучайтириш шароитида янги вазифаларни амалга ошира оладиган кишилар депутат қилиб сайланишига эришишдан иборат.

Биз депутатларнинг составини чеклаб қўйишдан воз кечишимиз керак, албатта. Номзодларни кўрсатишда чеклашлар бўлмаслиги лозим. Сайловчиларга номзодларни муҳокама қилиш ва кўрсатиш босқичида ҳам, шунингдек, овоз бериш босқичида ҳам ҳақиқатан танлаб олиш ҳуқуқи берилиши зарур. Бунинг маъноси шуки, сайлов бюллетенларида, одатда, мандатлардан кўра кўпроқ номзодлар бўлиши керак. Аслида, партия конференцияси якдиллик билан мана шундай тартиб бўлишини ёқлаб чиқди.

Сайловнинг ўзини ташкил этиш ҳақида гапириладиган бўлса, кўп мандатли сайлов округларидаги сайловлар қишлоқ, посёлка, округ, район ва шаҳар Советлари учун жуда мос келишини тажриба кўрсатди. Бу ерлардаги сайловчилар ўз номзодларини яхши биладилар ва номзодларнинг рўйхатига эга бўлгач, уларни тўғри танлай оладилар. Резерв депутатлар таркиби ҳам ўзини оқлайди, деб ўйлаймиз.

Бошқа маҳаллий Советларга, шунингдек, СССР, иттифоқдош, автоном республикаларнинг халқ депутатларига келганда шуни айтиш керакки, чамаси, уларни бир мандатли округларда сайлаш мақсадга мувофиқ бўлади. Аммо бу жойларда ҳам меҳнат коллективларига, жамоат ташкилотларига депутатликка номзодларнинг чекланмаган сонини кўрсатиш имконияти таъминлаб берилиши керак, албатта. Округ сайловчиларининг йиғилишлари, ўз-ўзидан равшанки, таклиф этилаётган номзодларни танлаб олиш овоз бериш пайтида ҳам таъминланишига асосланиб, сайлов бюллетенларига кимни киритишни демократик йўл билан ҳал этадилар.

Яна бир масала. Биз конференцияда СССР халқ депутатлари умумий сонининг учдан бир қисми бевосита жамоат ташкилотларидан сайлансин, деб келишиб олдик. Бизнинг назаримизда, мамлакат олий ҳокимиятини ташкил этишнинг бу принципини баъзи бир тузатишлар билан иттифоқдош ва автоном республикаларга ҳам ёйиш ҳамда буни уларнинг конституцияларида тегишли равишда мустаҳкамлаб қўйиш мумкин бўлур эди.

Депутатларни сайлаш тартибидаги катта ўзгаришлар ва маҳаллий Советларнинг ваколат муддати узайтирилиши муносабати билан территориал сайлов комиссияларининг роли ортади. Чамаси, бу комиссияларни доимий ишлайдиган комиссияларга айлантириш, сайловни уюштиришда ҳам, халқ депутатлари Советларининг дастлабки съездлари ва сессияларини чақиришда ҳам уларнинг ваколатларини кенгайтириш мақсадга мувофиқдир. Бу эса амалда сайловни уюштиришни жамоатчилик қўлига топширишни билдиради.

Сайлов тўғрисидаги қонунларни тайёрлашга ижодий ёндашиш, регионал ва миллий хусусиятларни эътиборга олиш керак. Башарти, айтайлик, турли республикаларда маҳаллий Советларга сайлов тўғрисидаги қонунларнинг бирон-бир жиҳати бир-биридан фарқ қилса, бизнинг демократик тажрибамиз фақат бойиб қолади, сайлов системасини янада ривожлантириш учун янги имкониятлар пайдо бўларди.

(Давоми иккинчи бетда).

М. С. ГОРБАЧЕВ доклади

(Давоми. Боши биринчи бетда).

Тайёрланаётган Қонун актларида депутатларнинг сессияларда масалаларни яширин овоз бериш йўли билан ҳал этиш ҳуқуқи назарда тутилиши, депутат ишлаб чиқариш ва хизмат вазифаларидан озод этилиши даврида унинг меҳнатига қайси манбалардан ҳақ тўланиши белгилаб қўйилиши лозим. Маҳаллий Советларнинг президиумларини тузиш, шунингдек, Советларнинг раисларини сайлаш масалалари Конституцияда мустаҳкамлаб қўйилиши керак.

Советлар ва уларнинг ижроия комитетлари ўзларининг янги вазифаларини нормал бажара олишлари учун уларга зарур шароитларни таъминлаш лозим. Тегишли моддий ва ҳуқуқий базани вужудга келтириш, Советларни ўз мажбуриятларини бажаришга янгича ёндашишга ундайдиган омиллар комплексини шакллантириш керак. Шу муносабат билан, чамаси, маҳаллий ўз-ўзини бошқариш ва маҳаллий хўжалик тўғрисида Қонун тайёрлашга зудлик билан киришиш лозим, бу Қонун ҳуқуқий ва моддий-молиявий жиҳатлардан маҳаллий Советларни мустаҳкамлаган бўлур эди. Бу ўринда ёндашув битта бўлиши керак: жойларда ҳал этилиши мумкин бўлган ҳамма масалалар маҳаллий Совет қарамоғида бўлиши керак.

Ҳуқуқий ислоҳот Советларнинг фаолиятини демократиялаш билан чамбарчас боғланган.

Биз судларни қисқа муддатларда қайта тузишимиз мумкин. Ҳозир шу масалаларга оид тегишли ҳужжатлар лойиҳаларини тайёрлаш ниҳоясига етказилмоқда.

Жиноят қонунларини қайта кўриб чиқиш, уларда жиноий жавобгарликка тортишга сабаб бўладиган ҳуқуқбузарликлар рўйхатини торайтириш ва озодликдан маҳрум этиш билан боғлиқ бўлмаган жазо чораларини кенгроқ қўламда қўлланиш муҳим аҳамиятга эга бўлади. Янги жиноят қонунларининг лойиҳаларини умумхалқ муҳокамаси учун эълон қилиш назарда тутилмоқда. Айни вақтда иттифоқдош республикаларнинг жиноят-процессуал, ахлоқ тузатиш-меҳнат қонунлари ва жиноят кодекслари устида иш бошланади.

Адвокатурага ва дастлабки терговга келганда, шуни айтиш керакки, уларни такомиллаштиришга оид лойиҳалар ҳозир тайёрланмоқда ва яқин вақт ичида муҳокама учун тақдим этилади. Халқ хўжалигидаги юридик хизматга, арбитражнинг вазифаларини кенгайтиришга, шунингдек, мамлакатимиздаги ҳуқуқий умумий таълимни ташкил этишга таллуқли ҳужжатларни йил охригача тайёрлаб, қабул этиш имконияти бор.

Шундай қилиб, ўртоқлар, давлат қурилиши соҳасидаги кечиктириб бўлмайдиган ишларнинг қуйидаги тартиби навбат кутиб турибди.

Аввало, СССРда ҳақ депутатлари сайлови тўғрисидаги СССР Қонуни лойиҳасини тайёрлаб, шу йилнинг октябрь ойи бошларида умумхалқ муҳокамасига қўйиш лозим.

Ноябрнинг иккинчи ярмида СССР Олий Советининг сессиясини чақириш, СССР Конституциясига ўзгартишлар ва қўшимчалар лойиҳасини ҳамда сайлов тўғрисидаги Қонун лойиҳасини унинг тасдиғига ҳавола қилиш таклиф этилади. Айни вақтда шу сессияда СССР халқ депутатлари сайловини 1989 йил мартида ўтказиш тўғрисида келишиб олиш мумкин бўлур эди. Сессияда ССР Иттифоқи ва иттифоқдош республикаларнинг СССРда суд тузилиши янги асослари лойиҳасини, СССРда судяларнинг статуси тўғрисидаги Қонун лойиҳасини кўриб чиқиш ҳам мақсадга мувофиқдир.

Ўртоқлар, агар сизлар қўллаб - қувватласангизлар, КПСС Марказий Комитети XIX Бутуниттифоқ партия конференциясининг қарорлари асосида давлат ҳокимияти ва одил судлов органларининг структураси ҳамда фаолиятини такомиллаштириш вазифалари тўғрисидаги масалани сессия муҳокамасига қонун чиқарувчилик ташаббуси тартибида киритсин, деб таклиф этиладди.

СССР халқ депутатларининг 1989 йил апрелида бўладиган биринчи съездига киритилиши мумкин бўлган масалалар ҳақида ҳам шу заҳотиёқ гапирмоқ керак. Бу съезд СССР Олий Советини ва СССР Олий Советининг Раисини сайлаши лозим.

Сўнгра Олий Совет Раисининг тақдимига биноан Олий Совет Раисининг биринчи ўринбосари, шунингдек, Министрлар Советининг Раиси, Халқ контроли комитетининг раиси, Олий судининг раиси тасдиқланиши мумкин, уларга мазкур органларнинг составини тўғрисидаги таклифларни СССР Олий Советига тақдим этиш топширилади. Айни вақтда халқ депутатлари съезди СССР Бош прокурорини, Бош давлат арбитраж тайинлаши ва Конституцион назорат комитетини тузиши мумкин бўлур эди.

Янги сайланган СССР Олий Советининг биринчи сессиясида СССР Министрлар Советини, ҳисоб берувчи бошқа органларни тузиш лозим бўлади. Партия конференциясида мамлакатдаги ёшлар ҳаракатини ривожлантиришга таллуқли масалалар, касаба союзларнинг ҳуқуқлари тўғрисидаги, кўнгилли жамиятлар ҳақидаги, матбуот тўғрисидаги ва бошқа бир қанча масалалар жуда қизғин муҳокама қилинди. Бинобарин, ишни шундай йўлга солиб юбориш керакки, мамлакатнинг олий қонун чиқарувчи, бошқарувчи ва контрол қилувчи органи фаолияти дастлабки қадамларидан бошлабоқ мана шу энг муҳим сиёсий, қонун чиқарувчилик ва ҳуқуқий масалалар унинг ҳам диққат марказида бўлсин.

Ўртоқлар! Бизнинг давлатимиз кўп миллатли давлат эканлиги сиёсий ислоҳотга алоҳида характер, ўзига хос хислат ва хусусият бахш этади. Турмушда абадулабад ҳал этиб қўйилган муаммолар бўлмаслиги маълум. Бу гап, аввало, миллий муаммога таллуқлидир.

Миллий муносабатларнинг ривожланиш характери бизнинг иттифоқ давлатимиз учун биринчи даражали аҳамиятга эга эканини, бизнинг Коммунистик партиямиз билан Совет давлатимиз учун миллий сиёсат — энг мураккаб сиёсат, лекин айни вақтда муҳим ва зарур сиёсат ҳам эканини исботлашга ҳожат бўлмаса керак. Шундай бўлиши ҳам қонуниятлидир, чунки бу сиёсатда ҳам иқтисодий, ҳам социал, ҳам маънавий муаммолар қаттиқ бир тугун бўлиб тугилади.

Маълумки, конференция миллий муносабатлар масалалари юзасидан Марказий Комитетнинг Пленумини ўтказиш тўғрисидаги Сиёсий бюронинг таклифини қўллаб-қувватлади. Бунга жиддий тайёргарлик кўриш, жамоатчиликни, илмий доираларни, республикаларнинг вакилларини кенг жалб этиш, ғоялар ва таклифларни тўплаш керак.

Шу муаммолар Сиёсий бюрода, СССР Олий Совети Президиумининг яқинда бўлиб ўтган мажлисида бир неча бор муҳокама қилинганлиги таассуроти остида дастлабки тартибда нималар десам экан? Аввало, мамлакатнинг бир қанча регионларидаги миллатлараро муносабатларнинг ҳозирги чигаллашуви сабаблари ҳақида гапирмоқчиман.

Мамлакатимизни ташкил этувчи кўпдан кўп миллатлар ва элатларнинг ўзига хос социал-иқтисодий ва маънавий талаб-эҳтиёжларига кўп йиллар мобайнида эътиборсизлик билан қараб келинганлигининг оқибатлари мазкур сабаблар орасида, шубҳасиз, биринчи ўринда туради.

Раҳбар кадрларнинг фаолияти устидан омманинг етарли самарали контроли бўлмаганлиги, шунинг натижасида баъзи ходимлар топширилган иш учун масъулият туйғусидан маҳрум бўлиб қолганликлари, бунинг устига ҳокимиятни суиистеъмол қилиш, одамларга менсимай қараш, уларнинг эҳтиёжлари ва манфаатларини писанд қилмаслик иўлига ўтиб олганликлари ҳам бошқа бир жуда муҳим сабабдир.

Яна бир сабаб ҳақида гапирмоқчиман. Бунда мен амалпараст гуруҳларнинг қайта қуришга жон-жаҳдлари билан қилаётган қаршилигини назарда тутаман. Очиғини айтганда, улар бир қанча жойларда табиий миллий ҳис-туйғуларни бузғунчилик-миллатчилик йўлига солиб юборишга муваффақ бўлдилар. Бу ҳам тасодифий ҳол эмас, албатта. Миллатчилик эҳтиросларидан қайта қуришга қарши бўлган барча кучлар учун манфаатлидир. Улар миллатлараро можароларни авж олдириб, афкор оммани чалғитмоқчи бўлиб, турғунлик йилларидаги ўз қилмишлари учун масъулиятдан қочиб қолишни кўзламоқдалар. Жуда катта интернационал тажрибага эга бўлган халқимиз Иттифоқимизнинг бирлигига, Ватанимиздаги барча миллат кишиларининг дўстлиги ва қардошлигига ҳеч кимнинг қасд қилишига йўл қўймаслигига аминман.

Шу масалалар хусусидаги совет қонунларини такомиллаштириш ҳақида ҳам ўйлаб кўриш керак. Жумладан, миллий адоватни кучайтирганлик учун, ирқий ёки миллий мумтозликни тарғиб қилганлик учун маъсулиятни кучайтириш лозим. Шу фикр СССР Конституциясининг 36-моддасидан бевосита келиб чиқади.

Биз она тилини, миллий маданиятларни ривожлантиришга, табиатни, тарихий ёдгорликларни муҳофаза қилишга, ҳар бир миллат ва элатнинг ўзига хослигини, унинг совет маданияти муштарак хазинасига қўшган бетакрор ҳиссасини белгилайдиган ҳамма жиҳатларга бениҳоя эътиборли бўлишимиз кераклиги ҳақида гапиришнинг ҳожати ҳам йўқ.

Миллий хислатларнинг кўп қирралиги ва рангбаранглиги совет маданиятига хос хислатдир. Хуллас, ҳар қандай масала қаерда пайдо бўлишидан қатъи назар, биз уни Умуминиттифоқ турмуши ўзаро алоқадорлиги нуқтаи назаридан баҳолашимиз, партия ва умумдавлат кенг позициясида туриб муҳокама қилишимиз лозим.

Хўш, ҳозир биринчи галда нималар қилиш керак? Иттифоқимизни янада ривожлантириш ва мустаҳкамлаш соҳасидаги кенг кўламли чора-тадбирларни ишлаб чиқиб, амалга оширишни диққат марказида тутишимиз керак.

ССР Иттифоқи ва иттифоқдош республикаларнинг ҳуқуқ доирасини аниқ белгилаб қўйишга, бир қанча бошқарув вазифаларини республикаларга беришга доир таклифларни тайёрлаш керак. Республикалар ва регионларнинг хўжалик ҳисоби принципларига ўтиши эҳтимолининг, улар ўртасидаги бевосита алоқаларни ривожлантириб, Умуминиттифоқ программаларини ҳал этишга қўшадиган ҳиссасини аниқ-равшан конкретлаштириб қўйишнинг энг мақбул вариантларини белгилаш зарур.

Айни вақтда иттифоқдош ва автоном республикалар, автоном областлар ва округлар ҳақидаги Қонунларни янгилашга кириш лозим. Бунда гап ўзларининг давлат-территориал тузилмаларидан ташқарида яшаб турган ёки шундай тузилмаларга эга бўлмаган миллатларнинг миллий-маданий талаб-эҳтиёжларини рўёбга чиқаришда ҳуқуқий кафолатларни кенгайтириш тўғрисида ҳам бормоқда.

СССР Олий Совети Миллатлар Советининг янги вазифаларини, зарурат туғилган тақдирда барча поғоналардаги Советларда миллатлараро муносабат масалалари билан шуғулланувчи доимий комиссияларни тузиш тартибини аниқ белгилаб қўйиш лозим.

Тил соҳасидаги сиёсат муаммолари, айниқса, ўткирлигини эътиборга олиб, чамаси, СССР халқлари тилларининг эркин ривожланиши ва улардан тенг ҳуқуқли фойдаланиш тўғрисидаги Иттифоқ Қонуни лойиҳасини тайёрлаб, кенг муҳокамага қўйиш жоиздир.

Ҳозир биз Коммунистик партияга мансублик миллатчилик ва шовинизм билан чиқиша олмаслигини ҳам яна бир бор тасдиқлашимиз керак, В. И. Ленин ўзининг руҳига, ўзининг программасига ва миллий таркибига кўра, интернационал бўлган большевиклар партиясини тузган эди. Бас, шундай экан, шовинизм ёки миллатчилиқ позициясига ўтган коммунистни асло оқлаб бўлмайди. Аслида бу партиянинг энг муҳим сиёсий принципларидан биридан чекинишдир. Буни ҳар бир коммунист ёдда тутиши керак.

II.

Ўртоқлар! Сизларга маълумки, конференцияда озиқ-овқат, уй-жой, аҳолини моллар ва хизматлар билан таъминлаш каби муаммоларнинг муҳокамаси жуда кескин тус олди. Делегатлар жуда қатъий фикрларни айтишди. Бунинг сабаби равшан. Чунки халқнинг фаровонлик даражасини белгилайдиган энг муҳим масалаларнинг ечими жуда кечикиб кетди, бу соҳадаги қолоқлик эса сурункали тус олди.

Аввало, озиқ-овқат масаласига тўхталаман. Сиёсий бюронинг фикрича, бу соҳада ҳам жорий, ҳам истиқбол характеридаги шошилинч ва туб чора-тадбирлар керак.

Волгабўйи, Урал, Сибирь ва Қозоғистоннинг кўпгина районларида қурғоқчилик рўй берган бу йилги конкрет вазиятда мазкур чора-тадбирлар озиқ-овқат билан таъминлаш даражасини сақлаб қолиш билангина чекланмасдан, уни яхшилашга ҳам эришишга қаратилган. Масалани бу тарзда қўйиш зарур бўлибгина қолмай, реал ҳамдир. Биринчидан, кейинги ҳафталарда аҳвол бирмунча тузалди. Иккинчидан эса, ҳозир жойлардаги иш етиштирилган ҳосилни тўла-тўкис йиғиб олиб, сақлаб қолишга, ундан оқилона фойдаланишга қаратилган, энг муҳими ҳам мана шу. Бу ўринда мен озиқ-овқат экинларини ҳам, озуқа экинларни ҳам назарда тутаяпман.

Таъбир жоиз бўлса, бу йилги бутун ишнинг оғирлик маркази деб мана шуни кўрсатган бўлур эдим. Келгусида қиладиган ишларимиз кўп. Уларни уюшқоқлик билан бажариш керак. Вужудга келган вазиятни қишлоқ меҳнатчиларигина эмас, шаҳарларнинг меҳнаткашлари ҳам яхши тушуниб турибдилар, деб ўйлайман ва улар озиқ-овқат жабҳасидаги аҳвол ёмонлашувига йўл қўймаслик учун амалда ҳамма ишни қилаётганликларини кўриб турибмиз. Ниҳоят, зарурат туғилган тақдирда биз мамлакатнинг озиқ-овқат ресурсларини тўлдириш учун ташқи манбалардан ҳам фойдаланамиз.

Мана шу ишларнинг ҳаммасини сабот ва изчиллик билан ўтказиб, амалий масалаларни қадам-бақадам ҳал этиш керак. Афтидан, озиқ-овқат масаласи — туб сабаблари нима? Ўртоқлар, бу саволга шундай жавоб берилиши керакки, бу жавоб муаммонинг моҳиятини очиб берадиган бўлсин.

Албатта, ҳар бир регионда, ҳатто ҳар бир хўжаликда ҳам ўзининг конкрет муаммолари ва уларнинг конкрет сабаблари бор. Аммо қишлоқ хўжалигига, аграр секторга сарфланаётган капитал маблағ муносиб наф бермаётганлигининг, улардан самарасиз фойдаланилаётганлигининг, кўп ҳолларда эса бу капитал маблағлар ҳатто ҳаракатсиз ётганлигининг энг катта сабаби бор. Бу сабаб қишлоқнинг моддий базасини мустаҳкамлаш соҳасидаги амалий тадбирлар айни вақтда қишлоқдаги иқтисодий муносабатларни ўзгартириш соҳасидаги тегишли иш билан мустаҳкамланмади.

Ўртоқлар, биз бугун Марказий Комитет Пленумида шуни жуда аниқ-равшан қилиб айтишимиз керак, чунки гап аграр сиёсатнинг бош йўналишини ишлаб чиқиш ва шу билан боғлиқ бўлган амалий ҳаракатлар ҳақида бормоқда.

Келинглар, ниҳоят шуни рўй-рост айтайлик, ҳамон қадрларимизнинг, қишлоқ раҳбарларининг кўпчилиги маҳсулот етиштиришни янада кўпайтиришни, аввало, қўшимча инвестициялар билан, янги ресурслар етказиб бериш ва шу кабилар билан боғлиқ деб билмоқдалар. Бундан бошқа йўлни кўрмаяптилар. Ҳолбуки бизда айни бир шароитларда ва аслида ресурслар билан айнан бир хил таъминланган шароитда ажойиб ишлаб чиқариш ва иқтисодий натижаларга эришаётган юзлаб, минглаб колхоз ва совхозларимиз бор-ку, ахир.

Оилавий пудрат ва ижара шартномаси асосида ишлаётган кишилар нималар қилаётганликларига бир қаранг. Улар айнан бир хил ва ҳатто ёмонроқ моддий базада ҳам бекиёс, юксак кўрсаткичларга эришмоқдалар.

Шу бугун «Сельская жизнь» газетасида Ставрополь ўлкасининг ижарачиларни иши тўғрисидаги хабарни ўқиб қолдим. Унда гап Георгий районидаги «Балковский» совхози ҳақида боради. Мен бу совхозни биламан. У — одамлар узлуксиз етишмайдиган, қийин аҳволдаги хўжалик. Ижара усулидан фойдаланиш туфайли иш ўнглаб олиннибди. Маълум бўлишича, техника оз бўлса ҳам яхшироқ натижаларга эришиш мумкин экан. Илгари олинмаган миқдорда ҳосил олинмоқда. Одамларнинг ишга муносабати ўзгармоқда — энг муҳими мана шу. Совхоз директорининг ҳисоблашича, агар ижара муносабатлари ривожлана борадиган бўлса, ҳозир ҳосил ўримида банд бўлган 90 механизатор ўрнига атиги 50 механизатор керак бўлар экан. Демак, ҳозир кўпдан-кўп муҳокамага сабаб бўлаётган кадрлар муаммоси ҳам ҳал бўлаяпти.

Ижара муносабатлари ҳақида кўп гапирилди ва кўп ёзилди, бу хусусда энди фактлар ҳам етарли. Бундай тажриба ҳозир мамлакатнинг барча регионларида, ҳамма зоналарида, аграр секторнинг барча тармоқларида бор. Ҳамма жойда у наф келтирмоқда.

Шу тажриба одамларнинг меҳнатга муносабатини ўзгартириш — муваффақиятнинг калити эканидан дарак бермайдими, ахир? Қишлоқдаги иқтисодий муносабатларни тубдан ўзгартирган тақдирдагина бунга эришиш мумкин. Бизнинг вазифамиз бу муносабатларни шу тарзда қайта қуришдан иборатдирки, деҳқон ҳақиқатан ҳам ернинг хўжайини бўлиб қолсин ва ўз кучи, билими, қобилиятини чинакамига ишга солсин.

Ўзгартишларнинг моҳияти шундан иборатки, социалистик мулкни рўёбга чиқаришнинг жуда турли шаклларидан амалда фойдаланиладиган бўлсин. Биз бу вазифани ҳамма жойда ва кенг миқёсда тўла хўжалик ҳисобини ҳамда ўз харажатларини ўзи қоплашни, пудрат ва ижарани жорий этиш, шу муносабат билан колхоз ва совхозлардаги ички ишлаб чиқариш алоқаларини ўзгартириш, кооперациянинг турли шаклларини ривожлантириш, ерни узоқ муддатга ижарага олиш шароитида ишловчи оилавий фермаларни ва бошқа ишлаб чиқаришларни вужудга келтириш, агросаноат комбинатлари, агрофирмаларни ривожлантириш ҳамда шахсий ёрдамчи хўжаликни ҳар томонлама рағбатлантириш асосида ҳал қила оламиз.

Қисқа қилиб айтганда, биз маҳсулот етиштирувчиларнинг мустақиллиги ва масъулиятига кенг йўл очиб беришимиз, қишлоқ хўжалик бозорини ҳар томонлама ривожлантиришимиз керак.

Ишлаб чиқариш воситалари хўжалик билан шартнома асосида узоқ вақтгача деҳқоннинг ихтиёрида фойдаланиш учун қолдирилиши ҳеч кимни ажаблантирмай қўя қолсин. Бунда ҳеч бир носоциалистик нарса йўқ. Бу — социализмнинг худди ўзидир, чунки у инсонни биринчи ўринга чиқаради. Социализм инсоннинг ишлаб чиқариш воситаларидан, сиёсатдан, маданият ютуқларидан бегоналашувига биринчи галда чек қўйиши лозим.

Хўжалик ҳисобини колхоз ёки совхозда жорий этиш билангина чекланиш ярамайди. Ижара орқали уни янада ривожлантириш лозим. Инсонга хўжайинлик истеъдодини намоён этиш, ерда ўзи билганча ишлаш имкониятини бериш керак, бу ишни қандай қилиш кераклигини у сиз билан биздан кўра яхшироқ билади. Бу нарса сизларни ажаблантирмай қўя қолсин. Бу йўлда биз маглубиятга учрамаймиз, балки, аксинча, ғалаба қозонамиз. Қишлоқ хўжалигини юритишнинг пудрат ва айниқса, ижара усуллари мамлакат бўйлаб кенг ёйилиб бориши зарур.

Бу масалалар ҳозир биз учун ва қишлоқдаги иқтисодий муносабатларни такомиллаштиришнинг келгусидаги барча босқичлари учун ғоят муҳим бўлганлиги сабабли, чамаси, қўшимча равишда яна баъзи гапларни айтиб ўтишим керак. Область ва ўлка партия ташкилотларининг раҳбарлари билан суҳбатлардан, жойлардаги аҳволни ўрганишдан шу нарса аниқланмоқдаки, бу ишнинг илҳомчиси бўлиши керак бўлган кишиларнинг ҳаммаси ҳам масаланинг моҳияти ҳақида аниқ тасаввурга эга эмас.

1983 йилдан буён биз колхоз ва совхозларнинг бўлинмаларини пировард натижага қараб меҳнат ҳақи тўланадиган коллектив пудратнинг турли усулларига ўтказиш соҳасидаги ишни кенг миқёсда олиб бораяпмиз. Бу — хўжалик юритишнинг самарали йўли эканлигини турмуш кўрсатди.

Бироқ шу билан бирга, боя айтиб ўтганимдек, хўжалик юритишнинг ижарачиларнинг тўла хўжалик мустақиллиги билан ерни ва бошқа ишлаб чиқариш воситаларини узоқ муддат фойдаланиш учун ижарага бериш асосига қуриладиган усуллари ҳозир энг асосий усул эканини ҳам тажриба кўрсатиб берди. Дарвоқе, мамлакатимизда ижара усули 30-йилларнинг ўрталаригача кенг қўлланилган, сўнгра уни бекор қилишди. Ижара усулида инсон ернинг ҳақиқий хўжайини бўлиб қолади ва ўзи ижарага олган ер ва бошқа ишлаб чиқариш воситаларидан имкони борича самарали фойдаланишидан ва улар энг кўп наф беришидан манфаатдор бўлади.

Саноатда нималар бўлаётганига бир назар ташланг, ўртоқлар. Ёмон ишлаётган цехлар, заводлар одамларга ижарага берилмоқда. Бу одамлар биринчи галда ишловчиларнинг учдан бирини қисқартирмоқдалар, раҳбарларни 2—3 баравар камайтирмоқдалар, иш билан чинакамига шуғулланмоқдалар ва етти-саккиз ой, кўпи билан бир йил ичида корхонани кўтармоқдалар. Ишчиларимиз эса давлат манфаатларини кўзлаб фикр юритмоқдалар. Улар юлғичликни асло кўзламайдилар. Улар иш ҳақинигина эмас, айни вақтда ишлаб чиқаришни, кўпроқ маҳсулот ишлаб чиқариш, корхонанинг техникавий даражасини ошириш учун ишлаб чиқариш фондларини қандай қилиб вужудга келтиришни ҳам ўйламоқдалар. Бундай муносабатнинг ҳеч бир ажаблиги йўқ: у ўзимизнинг совет кишимиз, у совет даврида туғилган, Совет ҳокимиятининг тарбиясини олган-ку, ахир!

Ижара муносабатлари социалистик мулкнинг имкониятларини янада тўла-тўкис рўёбга чиқариш имконини беради, жамиятнинг манфаатлари ҳам, серунум ва самарали ишлаш омиллари ҳам шу муносабатлар ёрдамида таъминланади. Такрор айтаман, инсон моддий рағбатлантириш омилларингина кўзламайди. Инсон ўз имкониятларини амалда намоён этиш, рўёбга чиқариш, ўзининг ижодий потенциалини намоён қилиш, ўзини кўрсатиш имкониятини олади. Бу эса унга зўр қаноатланиш туйғусини бахш этади.

Умуман, биз чуқур ўзгартишларга асос солдик, мана шу ўзгартишлар изчиллик билан амалга оширилиб, ўз самараларини бериши учун зўр бериб, ҳар томонлама ва билиб-билиб ишлаш, қишлоқда юзага келаётган иқтисодий муносабатларнинг моҳиятини англаш, тушуниш керак.

Чамаси, биз ижара тўғрисида махсус Қонун қабул қилишимиз керакка ўхшайди. Нега шундай қилиш керак? Чунки, бизда иш олға силжиши учун ўзлари ҳеч нарса қилмайдиган, аммо бошқаларнинг ташаббуси, фикри ва хўжалик соҳасидаги қизиқишини намоён этишига зўр бериб халақит берадиган ходимлар турли поғоналарда ҳали ҳам кўп.

Айни Қонун барча хоҳловчиларга янги шароитда ишлаш имкониятини гарантиялаб бериши, уларга давлат ҳимоясига ишонч бахш этиши керак. Бунда ижара, чамаси, узоқ муддатли бўлиши ва, айтайлик, 25—30 йилга ва ҳатто 50 йилга берилиши лозим. Умуман масала шу тарзда қўйилиши керакки, одамларнинг ижара шароитда ишлашига йўл бермасликка ҳеч кимнинг ҳаққи бўлмасин.

Самарасиз хўжаликларни тугатиш, уларнинг ерларини, бошқа ишлаб чиқариш воситаларини юксак самарали даражада хўжалик юритилишини таъминлай оладиган колхозларга, совхозларга, саноат корхоналарига, коллектив ёки якка ижарачиларга конкурс асосида бериш йўлидан дадил бораверишиш керак. Чамаси, ердан фойдаланиш тўғрисида янги Қонун ҳам қабул этилиши лозим.

Модомики, ҳозир иш колхоз ва совхозлар раҳбарлари ҳамда мутахассисларининг, бошқа поғоналдаги раҳбар ходимларнинг қолоқ позициясига очиқдан-очиқ бориб тақалаётган экан, ишчанлик муҳитини ва шу тўсиқлар олиб ташланадиган зарур шароитни вужудга келтиришни партия комитетларининг энг биринчи вазифаси деб биламиз. Партия ташкилотларининг салмоқли мафкуравий ва ташкилотчилик ишисиз, касаба союзлари билан комсомолнинг ёрдамисиз бу ишни юриштириб бўлмайди.

Келинг, ўртоқлар, бугунги Пленумда келишиб олайлик: биз бундан буён ана шу масалалар теварагидаги сафсатабозликка тоқат қилмаймиз. Қишлоқда ишлаб чиқариш муносабатларининг янги шакллари, қишлоқ хўжалик меҳнатини ташкил этиш ва уни рағбатлантиришга янгича ёндашувларнинг самарадорлигини турмуш ҳамма жойда исботлади. Бинобарин, уларни ҳамма жойда қўлланиш йўлидаги барча ғовларни олиб ташлаш керак. Бу — умумхалқ вазифасидир. Шу вазифани ҳал этиш шунчаки бир истак бўлмай, балки қайта қуриш босқичида тараққиётимиз мантиқининг ўзи тақозо қилаётган талабдир.

Биз қишлоқда иқтисодий муносабатларни ўзгартиришни қатъиян қўллаб-қувватлаб фикр билдирар эканмиз, бу иш ғоят катта масъулиятни талаб этишини дарҳол таъкидлаб ўтишимиз керак. Ўтмиш тарихимиз сабоқларини ўқиб олиб, ҳар қандай чегарадан чиқишларга йўл қўймаслик лозим. Бу муҳим ишда сусткашликка ҳам, сунъий жадаллаштириш, шошма-шошарликка ҳам йўл қўйиб бўлмайди. Энг муҳими эса мана шу масалаларни ҳал этишда турмушнинг ўзидан келиб чиқиш, соғлом фикрга амал қилиш, одамлар билан маслаҳатлашиш ва биз ҳозирдаёқ эга бўлган жуда катта тажрибадан фойдаланиш керак.

Яна бир нарса ҳақида. Бунда ҳам гап хўжаликлараро муносабатларни ва бошқарувни тубдан қайта қуриш ҳақида борянти. Модомики, биз агросаноат комплекси бошқарувининг ҳозирги системаси унча самара бермаганлигини ва умрини яшаб бўлаётганини эътироф этар эканмиз, унга ёпишиб олишнинг ҳам ҳожати йўқ. Биз колхозлар ва совхозларнинг РАПО ўрнига қўшма бошқарув органларини ихтиёрий равишда тузишга, хўжаликларга ишлаб чиқариш техника ва иқтисодий хизмат кўрсатиш кооператив формаларига кенг миқёсда ўтишимиз лозим. Бунда ана шу принципларни агросаноат комплекси бошқарувининг анча юқори даражаларига ҳам ёйса арзийди. Агросаноат комплекси бошқарувини қайта ташкил этишни пайсалга солмаслик керак. Юқоридан буйруқ берилаётган барча каналлар ёки ришталарни узил-кесил қирқиб ташлаш лозим.

Мен «Советская Россия» газетасида Горький области колхоз раисларидан бир группасининг хатини ўқидим. Улар колхозлар юқори бошқарув аппаратининг ҳаммасини ўз даромадлари ҳисобидан таъминлаб, унга қилинадиган харажатлар учун соф даромаднинг 15 процентини ва амортизация маблағининг 10 процентини ажратиб туришга мажбурдирлар, деб шикоят қиладилар. Шу ҳам иш бўлдими? Бундай аппаратнинг кимга кераги бор? Энг муҳими эса ўша В. А. Стародубцев ва хўжаликларнинг бошқа раҳбарлари мазкур аппаратни бир неча баравар қисқартириш мумкин ва лозимлигини исботлаб бердилар.

Ниҳоят, ўртоқлар, ўзларингизга маълумки, конференция делегатлари бошқа соҳаларга капитал маблағни чеклаб, қишлоқни социал ривожлантириш учун зарур маблағ ажратиш кераклигини қатъий қилиб айтдилар. Аслида бизга қишлоқда уйжой, мактаблар, касалхоналар, йўллар ва коммунал-хўжалик, маиший хизмат, алоқа, савдо объектлари — хуллас, ҳозирги замонда инсон яшаши ва нормал меҳнат қилиши учун зарур бўлган жамики нарсаларни барпо этиш умуммиллий программаси даркор. Қишлоқни социал жиҳатдан ободонлаштириш суръатларини ҳозирнинг ўзидаёқ кучайтириб бориш керак. Ҳозир кўпгина областлар ва республикаларда шундай қилинмоқда. Ўз ўзидан равшанки, ўн учинчи беш йиллик капитал маблағларининг қай тарзда сарфланишини шу мақсадда қатъиян ўзгартириш зарур. План органларига ва ҳукуматга бериладиган бизнинг сиёсий йўл-йўриғимиз мана шундай.

Яна бир гап бор, ўртоқлар. Куни кеча мен В. П. Демиденко билан суҳбатлашдим. Кустанай областида аҳолини қишлоқ хўжалик маҳсулотлари билан таъминлаш соҳасидаги вазият жойидан силжиб, ўзгарганлигининг боиси нимада? Колхоз ва совхозлар ҳал қилувчи ҳисса қўшишди, албатта. Лекин шартнома асосларида, янги омиллар асосида шахсий ёрдамчи хўжаликларнинг жалб этилиши ҳам катта аҳамиятга эга бўлди. Бундай хўжаликларда ҳар юз хонадонга 250 бош қорамол тўғри келмоқда.

Аммо буларнинг ҳаммаси аҳоли билан ишлашни талаб этади, ем-хашак базасининг замини бўлишини тақозо қилади, ўртоқлар. Ўшандагина мана шундай имкониятлар очилади. Белоруссияда, Болтиқбўйи республикаларида шахсий хўжаликларни шартнома асосларида колхоз ва совхозлар билан уйғунлаштиришнинг яхши тажрибаси орттирилган. Бу ҳам социализмнинг ўзгинасидир! Наҳотки бу кимгадир шу пайтгача тушунарли бўлмаса?

Умуман, ўртоқлар, мен баён этган мужмолларнинг бутун комплексига қайтиб, биз бугунги Пленумда бутун мамлакат учун озиқ-овқат масаласини ҳал этишга қандай ёндашиш кераклигига реалистик сиёсий йўл-йўриқни таърифлаб беришга яқинлашиб келдик. Мана шу масалалар хусусида фикр-мулоҳазаларингизни билдиришингизни сўрайман.

Энди аҳоли учун товарлар ишлаб чиқариш ва хизмат кўрсатишни жадал ўстириш хусусидаги таклифлар тўғрисида. Бундаги бош йўл равшан. Бу қисқа муддатлар ичида халқ истеъмоли молларининг қудратли индустриясини яратишдир. Енгил саноатга доир тегишли қарорлар ҳозирдаёқ қабул қилинди, зотан уларни тезроқ амалга ошириб, бунга халқ учун мол ишлаб чиқаришни кўпайтиришдан барча меҳнат коллективларининг манфаатдорлигини таъминловчи зарур иқтисодий механизмни жорий этиш керак.

Ҳозир гап енгил ва озиқ-овқат саноатининг кўпгина корхоналарини четдан олинган машина-ускуналар ҳисобига модернизациялашни жадаллаштиришга қаратилган қўшимча тадбирлар тўғрисида, шунингдек истеъмол молларини ишлаб чиқаришда оғир саноат ва мудофаа тармоқларининг яна ҳам кенгроқ қўламда иштирок этиши ҳақида борянти. Пулли хизмат соҳасини анча жадаллаштириш кўзда тутилади.

Мазкур масалалар министрликлар ва идораларнинг, республика ҳамда маҳаллий органларнинг иштироки билан пухта ишлаб чиқилганлиги шуни кўрсатдики, 1989—1990 йилларда халқ истеъмол қиладиган ноозиқ-овқат моллар ишлаб чиқаришни беш йиллик план топшириқларига қўшимча равишда 24 миллиард сўмлик, шу жумладан 1989 йилда 9 миллиард сўмлик ва 1990 йилда 15 миллиард сўмлик кўпайтириш учун реал имконият бор.

Аҳолига пулли хизмат соҳасини тубдан яхшилаш чора-тадбирлари тўғрисидаги таклифлар ҳам сизларга тақдим этилган. Шуни таъкидлаш муҳимки, бундай хизматлар ҳажми шу беш йиллиннинг ўзидаёқ комплекс программада белгиланганига нисбатан йилига 15—20 процентдан ортиб боради. 1990 йилда бу ҳажм 70 миллиард сўмликдан кўпни ташкил этади, ўн учинчи беш йиллик охирига бориб эса у 1,6 баравар кўпайиб, 119 миллиард сўмликдан ошиб кетади.

Булар кенг миқёсли тадбирлар бўлиб, марказда ҳам, жойларда ҳам тегишли иш қилинишини талаб этади. Аммо биз халқ истеъмоли моллари ишлаб чиқаришни ва пулли хизматни кўпайтириш вазифасини ҳал эта бориб, бутун тақсимот системасини такомиллаштириш билан ва аввало савдо ҳамда умумий овқатланиш билан астойдил шуғулланишимиз керак.

Бу ҳақда шунинг учун гапираяпманки, меҳнаткашларнинг фаровонлиги, уларнинг маънавий-сиёсий кайфияти ишлаб чиқарилаётган моддий неъматлар ҳамда кўрсатилаётган хизматнинг миқдори ва сифатигагина эмас (буларнинг ўзи ҳам ҳал қилувчи аҳамиятга эга албатта), шу билан бирга биз уларни қандай тасарруф этишимизга, савдо ва хизмат соҳаси қандай ташкил қилинганига ҳам боғлиқ бўлади.

Бу соҳадаги кўпгина камчиликлар қолоқлик билан, кўпгина ҳоллларда эса уларнинг моддий базаси ночор бўлиб қолгани билан боғлиқки, ана шу моддий база бутун чоралар билан кенгайтирилиши ва замонавий техника даражасига кўтарилиши зарур. Шундай таклифлар ишлаб чиқилган ва сизларнинг муҳокамангизга тақдим этилган.

(Давоми учинчи бетда).

М. С. ГОРБАЧЕВ доклади

(Давоми. Боши биринчи ва иккинчи бетларда).

Аммо биз бу соҳада ҳаддан ташқари чуқур илдиз отган носоғлом ҳодисалар ва жараёнларга қарши қатъий кураш эълон қилиб, дарҳол кўп иш, жуда кўп иш қилишимиз мумкин ва лозим, ўртоқлар. Масалан, мамлакатда етарли бўлган товарлар билан савдо қилишда узилишларга йўл қўймаслик ҳақида гап боряпти. Доимо гоҳ у, гоҳ бу жойда туз, қанд-шакар, ун ва етарли миқдорда бўлган кўпгина шунга ўхшаш нарсалар савдодан ғойиб бўлаётгани тўғрисидаги ахборотни олганингда беихтиёр баъзи бир кимсалар тақчилликни сақлаб қолишдан манфаатдор ёки ҳеч бўлмаганда одамлар олдидаги масъулият туйғусидан батамом маҳрум бўлишган, деган фикрга келасан. Мана шу масалаларнинг ҳаммасини партия ва совет органларининг назорати остига, меҳнаткашларнинг назорати остига олиш керак.

Ёхуд навбат кутиб туриш каби кенг тарқалган ҳодисани олиб кўринг. Ҳамма жойда — савдода, хизмат соҳасида, транспортда, коммунал хўжалик корхоналарида, соғлиқни сақлаш соҳасида, меҳнаткашларнинг бирон-бир илтимосини ҳал этиш билан алоқадор ташкилотлар, муассасаларда ҳам навбат кутиб турилади. Бу муаммо шу қадар ўткир тус олдики, биз у билан қаттиқ шуғулланишимиз ва бу борада тегишли тартиб ўрнатишимиз керак. Кўпгина раҳбар ходимлар навбатда турганларга лоқайдлик билан назар ташлаб, навбат кутиб туришларни тугатиш учун бирон нарса қилиш керак, деб ҳисобламаётганликлари ярамас бир ҳолдир. Ваҳолонки, бу одамларга нисбатан беҳурматликдан, бағритошликдан бошқа нарса эмас.

Биз яқинда ўртоқ Л. Н. Зайков билан бирга Москвадаги «Заря» саноат-савдо пойабзал бирлашмасининг иккита фабрикасида бўлдик. У ерда бўлиш яхши таассурот қолдирди. Одамларнинг фикр юритиши, иш тутиши, чинакам давлат масалаларини муҳокама қилишдан ниҳоятда мамнун бўлдим.

Ўшанда бир ишчи аёл билан суҳбатлашиб қолдим. У ҳам, эри ҳам яхши маош олишаркан. Икки фарзандлари бор. Ҳамма нарса жойида — квартира, иш ҳақи бадастирдек эди. Хўш, уни нима безовта қиляпти? У шундай жавоб қайтарди: «Михаил Сергеевич, ҳар куни магазинларда икки, ҳатто уч соатлаб туриб қолишга тўғри келмоқда. Бу одамнинг тинкасини қуритади. Ишда ҳам навбатда турганчалик чарчамайман».

Ўртоқлар, ахир бу Москвада, ҳамма нарсани ҳар ҳолда харид қилиш мумкин бўлган жойда рўй беряпти. Ҳатто шу ерда ҳам сон-саноқсиз навбатларда туришга тўғри келмоқда. Айни бир магазиннинг ўзида аввал бир касса олдида, кейин иккинчи касса олдида, сўнгра эса пештахта олдида туриш керак. Одамлар ишдан кейин савдодаги нарсаларни харид қилиш учун соатлаб навбатда туришади. Шу ҳам иш бўлдими?

Бу масалаларнинг ҳаммаси Советларга таллуқли масалалардир, ўртоқлар. Агар совет раҳбари буни кўрмаётган, одамларнинг кайфияти қандайлигини билмаётган экан, биз уни раҳбарлик лавозимида бекорга ушлаб турган эканмиз.

Яна бир марта шуни айтмоқчиманки, ўртоқлар, биз мана шу ўткир муаммоларни ҳал этиш билан дарҳол ва амалий равишда шуғулланишимиз лозим. Бунда савдо-сотиқ ва маиший хизмат корхоналарини жойлаштириш, уларни моддий-техника жиҳатидан жиҳозлашни яхшилаш зарурлиги билан боғлиқ масалалар ҳам бор, албатта. Бу борада катта қолоқликка йўл қўйилган.

Бу масалани ҳал этишга қандай ёндашиш керак?

Савдо ва маиший хизмат муассасалари қурилиши учун пул ҳамда пудрат сўраш — ҳар бир кишининг фикрига келадиган биринчи нарсадир. Чамаси, буни ҳам бизнинг планларимизда эътиборга олиш керак. Ушбу соҳа орқада қолаётганлиги сабабли мазкур масала хусусидаги қароримиз лойиҳасида ҳам янги қурилишни кенгайтириш кўзда тутилган. Аммо биз фақат шу йўлдан-гина борганимизда муаммоларни, айниқса кечиктириб бўлмайдиган муаммоларни ҳал этиш кўп йилларга чўзилиб кетган бўлур эди. Биз эса яқин вақт ичида ишни ўнглаб олишга ҳаракат қилиш имкониятини топишимиз керак.

Ҳозир Марказий Комитет ва ҳукуматга савдо ва маиший хизмат соҳаларини кенгайтириш учун у ёки бу бинолардан фойдаланиш хусусидаги илтимослар келиб турибди. Биз буни қатъиян қўллаб-қувватлаймиз. Бунинг устига Сиёсий бюро ва ҳукумат бу хусусда якдил фикр билдирди. Биз турли хўжалик муассасалари, шунингдек партия ва давлат муассасаларининг барпо этилаётган маъмурий биноларини уларга ниҳоятда муҳтожлик бўлмаган тақдирда шу мақсадлар учун олиб бериш тарафдоримиз.

Мен яқинда ёзувчи В. П. Астафьев билан суҳбатлашдим. Красноярскда халқ қандай яшаётгани тўғрисида гаплашдик. У ерда қанчаданқанча муаммолар йиғилиб қолибди! Медицина хизмати кўрсатиш муаммолари айниқса ўткирдир, туғуруқхоналар етишмаяпти. Шундай бир пайтда шаҳарда жуда катта спорт комплекси қурилмоқда. У ҳам керак, албатта. Аммо кечиктириб бўлмайдиган муаммолар борки, уларни биринчи навбатда ҳал этиш лозим. Шаҳарда ўлка комитетининг дурустгина биноси бўла туриб, яна янгисини ҳам қуришди. Ҳозир уни аҳолига хизмат қилиш учун топширишга қарор бериб тўғри қилишди.

Умуман, ўртоқлар, турли хил идоралардан қатъий равишда халос бўлиш, уларни қисқартириш, уларнинг биноларини савдо ва маиший хизмат корхоналарига, медицина муассасаларига топшириш керак. Буни ишнинг бир томони дейиш мумкин. Аммо бошқа бир муҳим томони ҳам бор. Ушбу соҳани ривожлантиришга ажратилаётган маблағларни ўзлаштириш ишнинг мана шундай муҳим томонидир. Келинг, келишиб олайлик: ажратилган маблағ ўзлаштирилиши лозим.

Партия органлари ҳам буни ўз назорати остига олишлари керак. Акс ҳолда биз ўз ишимизда кўпгина хўжалик ишларига киришиб кетиб, одамлар турмушининг ўзига дахлдор масалаларни эса баъзида унутиб қўйдиган бўлиб қолдик. Ахир, мақсад инсон яхшироқ яшашидан, унинг кайфияти нормал бўлишидан иборат-ку. Партия органлари чинакам партиявий ишлар билан, сиёсий, ташкилотчилик, идеология иши билан шуғулланишлари, халққа яқинроқ бўлишлари улар ишини қайта қуришнинг асосий мазмуни эканлигининг боиси ҳам мана шунда. Турмушнинг ўзи шуни қатъий тақозо этмоқда. Бу — нима учун ўзимизни қайта қуришимиз кераклигининг энг асосий далилидир, ўртоқлар.

Қайта қуриш мана шу масалаларнинг ҳаммасини очиб ташлаганлиги, одамлар ўз фикр-мулоҳазалари ва таклифларини айтиб, ишларнинг аҳволига баҳо бера олишлари учун шароит яратганлиги билан ҳам кучлидир. Қайта қуриш одамларнинг виждони нопок ёки раҳбарлик лавозимига нотўғри кўтарилиб қолган кимсаларга нисбатан талабчанлик қилишларига реал имкониятлар яратади.

Ўртоқлар, охир оқибатда гап бемалол ҳал этса бўладиган, узоқ муддатли программалар ишлаб чиқилишини, илмий ишланмаларни талаб этмайдиган масалалар тўғрисида боряпти-ку. Бунда маҳаллий ресурсларга, маҳаллий ташаббусга таяниб, кўп иш қилиш, энг муҳими эса тартиб ўрнатиш ва бу масалаларни доимо диққат марказида тутиш мумкин.

Бу гаплар беҳуда кетмайди, деб ўйлаймиз. Биз ҳаммамиз жиддий сабоқ чиқариб олиб, ишни ўнглашимиз лозим.

Қурилиш индустрияси базасини ривожлантиришни ҳам кўпроқ эътиборни талаб қилувчи масалалар жумласига қўшиш керак. Делегатларнинг нутқларида шу ҳақда сўз юритилган эди. Биз уй-жойлар, бошқа социал объектлар қурилишини кенгайтира бориб, бинокорлик материаллари, техника, машина-ускуналар ва шу кабилар билан таъминлашда қийинчиликларга дуч келдик. Ва бу масала муҳокама этилди. Бинокорлик материаллари ишлаб чиқаришни анча кўпайтиришга қаратилган қўшимча чора-тадбирлар ишлаб чиқилди. Буларнинг ҳаммаси зўр куч-ғайрат сарфланишини, катта эътибор берилишини талаб қилади.

Ўртоқлар, биз таклиф этаётган чора-тадбирларнинг ҳаммаси конференциянинг йўл-йўриқларига мос бўлиб тушади. Конференция ўн учинчи беш йилликка мўлжалланган навбатдаги беш йиллик планни экономикамизнинг социал йўналишини кучайтириш позициясидан туриб ишлаб чиқишни тавсия этди. Аслини олганда биз бу соҳадаги ишимизга ҳозирнинг ўзидаёқ янги омил бағишланганлигини қайд эта оламиз.

Ўртоқлар! Биз ҳаммамиз конференцияда туб иқтисодий ислоҳот муаммолари теварагида авж олиб кетган ўткир мунозаранинг гувоҳи бўлдик. Биз ана шу мунозарадан қандай хулосалар чиқариб оляпмиз?

Аввало — иқтисодий ислоҳотнинг асосий ва бош йўналишлари тўғри танланган. Бунинг устига, ислоҳотни изчиллик билан амалга ошириш ва чуқурлаштириш йўлидагина социал-иқтисодий ўзгартишлар муваффақиятига эришиш мумкинлиги яна бир карра тасдиқланди. Қолаверса, умуман ҳеч ким ислоҳотни шубҳа остига олгани йўқ. Лекин уни амалга оширишнинг бориши кескин танқид қилинган эди.

Конференция бошқа бир нарсани ҳам тасдиқлади: ислоҳотни зимдан тўхтатиб қўйишни, бунинг учун ислоҳот йўлида пайдо бўлаётган ишкаллик ва хатоларнинг ниҳоятда кичик имкониятларидан фойдаланиб қолишни истаётган қолоқ, консерватив кучлар қарши ҳаракат қилишмоқда. Шу масала хусусида делегатларнинг таклифига қўшилиш мумкин, деб ўйлайман: бундай кишиларни — ислоҳот йўлига тўғаноқ бўлаётган кимсаларни раҳбарлик ишларидан олиб ташлаш керак.

Иқтисодий ислоҳотнинг боришини жадаллаштирмоқ учун биз нима қилишимиз лозим? Сиёсий бюро ҳукуматнинг шу масала хусусидаги хулосаларини ва улар билан боғлиқ таклифлар комплексини кўриб чиқди.

Биринчиси. Аввало хўжалик юритиш янги формалари ва усулларининг моҳиятини бузиб кўрсатиш йўлидаги уринишларни қатъиян бартараф этиш, хўжалик механизмини эски ўзанга қайтариш муддаолари йўлини тўсиш керак.

Бу гап, жумладан, давлат буюртмаси тўғрисидаги масалага тааллуқлидир. Бу масала давлат буюртмаси амалда ишлаб чиқариш ҳажмини буйруқ тарзида планлаштиришнинг яширин формасига айланиб кетганлиги муносабати билан конференцияда жуда қизғин муҳокама қилинган эди. Ҳукуматнинг бу хусусдаги таклифлари ишлаб чиқаришнинг умумий ҳажмида давлат буюртмаси улушининг анча камайтирилишини, давлат буюртмаси бериш ҳуқуқ тармоқ министрликлари эмас, балки Госплан қўлига жамланишини назарда тутади.

Яқин икки йил ичида давлат буюртмаси тўғрисидаги муваққат Низомни жорий этиш таклиф қилинади. Министрлар Советининг Президиуми хўжалик ходимлари, олимларнинг катта группасини таклиф этиб, шу масалани муҳокама қилди. Жиддий мунозара олиб борилди ва давлат буюртмаси тўғрисидаги мувақкат Низом керак, деган хулосага келинди, ўтиш босқичи айни шундай ёндашувни тақозо этади. Бунда давлат буюртмаси тўғрисидаги ғоя ишлаб чиқариш воситаларининг улгуржи савдосига ўтиш ва нарх белгилашни ислоҳ қилиш билан боғлиқ ҳолдагина тўла амалга оширилиши мумкинлиги назарда тутилди. Бунда, шунчаки сакраб ўта олмайсан, дейишади.

Иккинчиси. Барча тармоқларнинг корхоналарини тўла хўжалик ҳисобига ўтказиш ва янги хўжалик механизмини шакллантиришни ниҳоясига етказиш керак. Янги хўжалик механизми фақат янги нарх нисбатлари негизидагина, самарали ишлайдиган социалистик бозор шакллантирилган, молиявий аҳвол соғломлаштирилган, кенг тармоқли ва таъсирчан банк системаси яратилган, улгуржи савдо жорий этилган шароитдагина тўла куч билан ишлаб кета олишини ва у бошқариш структурасини тегишли тарзда қайта ташкил этишни, ташқи иқтисодий алоқалар системасини қайта қуришни албатта тақозо этишини таъкидлаб ўтиш лозим.

Шу муносабат билан халқ хўжалигини молиявий жиҳатдан соғломлаштириш, пул муомаласини мустаҳкамлаш муҳим эканлигини таъкидламоқчиман. Биз келгуси йил плани ва бюджетини тайёрлаш чоғидаёқ бюджет камомадини қисқартира бошлашимиз керак, бунинг учун эса капитал қурилиш планларини синчиклаб кўриб чиқиш, бюджетни маблағ билан таъминлаш ўрнига банк кредити билан таъминлашга кенг қўламда ўтиш, бошқа унумсиз харажатларни қатъиян камайтириш лозим. Қисқа қилиб айтганда, маблағга қараб яшашни ўрганиш муҳимдир. Дастлабки пайтларда бизнинг капитал маблағлар ҳажми ҳатто камайса ҳам майли, аммо, бунинг эвазига янгидан бошланаётган ва чала қолган қурилишлар сони кескин қисқаради.

Ҳозирги пайтда министрликларнинг хайри-эҳсони ҳисобига кун кўраётган заиф корхоналарга келганда шуни айтиш керакки, бунда муайян шартлар асосида берилган кредитлардан кенг қўламда фойдаланиш, зарур бўлган тақдирда шундай корхоналарни, қайта ташкил этиш, иложи бўлмаган ҳолларда эса тугатиш, уларни меҳнат коллективлари ёки кооперативларга ижара бериш ҳам мумкин. Бундан чўчимаслик керак.

Экономикани соғломлаштириш банкларнинг ишини қайта қуришга, уларни тўла хўжалик ҳисобига ўтказишга, коммерция банклари тармоғини ривожлантиришга ҳам кўмаклашиши лозим.

Учинчиси. Конференцияда бошқаришнинг ташкилий структураларини қайта қуриш тўғрисидаги ва айниқса, хўжалик юритиш янги системасида министрликларнинг роли ҳақидаги масала манфаатдорлик билан муҳокама қилинди. Ҳозир бу бошқариш системасини реконструкциялашда энг масъулиятли йўналиш деса бўлади. Зотан, шу масалани ҳал этишга вазминлик билан, ҳам бошқарув органларининг, ҳам корхоналарнинг тажрибаси ва янги вазифаларга таяниб ёндашиш керак. Корхоналар биринчи навбатда қонунларга ва уларда белгиланган иқтисодий соҳадаги хатти-ҳаракат қоидаларига бўйсунишлари лозим.

Шуни рўй-рост айтиш керакки, бошқарув органларининг ҳам, аппарат кадрларининг ҳам обрў-эътибори бошқарув органлари янги шароитда ўз ўрнини қанчалик тез топиб олишига, улар хўжалик юритиш янги усулларини қай даражада муваффақиятли эгаллаб олиб, корхоналар билан муносабатларни қанчалик янгича қура олишларига ҳал қилувчи даражада боғлиқ бўлади. Конференцияда бизнинг замонавий билимдон, юксак даражада профессионал бошқарув аппаратисиз иложимиз йўқ, деган равшан позиция таърифланди. Лекин шу билан бирга бундай аппарат туб иқтисодий ислоҳот талабларини ва меҳнат коллективларининг янги ролини эътиборга олиб, ўз ишини қатъиян қайта қуриши керак.

Тўртинчиси. Сиёсий система ислоҳоти муносабати билан корхоналар ва Советлар ўртасидаги муносабатларни қайта қуриш вазифаси кўндаланг бўлиб қолмоқда. Масалани бундай қўйиш тўғридир. Аслида гап маҳаллий органларга ажратиб берилаётган ҳамда коммунал хўжаликни, хизмат кўрсатиш системасини, уй-жой фондини, шаҳар транспортини ва шу кабиларни ўз ичига олган жамоат мулкининг бир қисми ҳолида ўзини-ўзи бошқаришнинг иқтисодий асосини шакллантириш тўғрисида боряпти.

Буни эндиликда корхоналарга Иттифоқ министрликлари ўрнига республика министрликлари ва маҳаллий органлар раҳбарлик қилади, деб тушунмаслик керак. Бу нарса бир буйруқбозлик системасини иккинчи бир буйруқбозлик ситемаси билан оддийгина алмаштириб қўйишни билдирган бўлур эди. Барча корхоналар ва бирлашмалар мамлакат ягона бозори учун ишлаш ҳуқуқига эга ва шундай ишлашлари керак, улар ўртасидаги ўзаро муносабатлар эса маҳсулотларни тенг қийматли тарзда айрибошлашга асосланиши лозим. Уларнинг маҳаллий органлар билан муносабатларига келганда эса бу муносабатлар тегишли ҳуқуқий нормалар ва иқтисодий нормативлар билан мустаҳкамланиши керак.

Биз яхлит халқ хўжалиги комплекси доирасида территориал меҳнат тақсимоти афзалликларидан тўла-тўкис фойдаланишимиз ва шу билан бирга бюджет даромадларини ўстириш орқали республика ва маҳаллий органларнинг регион экономикаси самарадорлигини оширишдан манфаатдорлигини таъминлашимиз зарур.

Бешинчиси. Меҳнат коллективларига хўжалик ҳисобининг бирон-бир формасини мустақил танлаб олиш ҳуқуқини бериш, унинг иккинчи моделидан фойдаланишда манфаатдорликни кучайтириш таклиф этилади. Бу эса иш ҳақи фондини тузиш ва фойдани тақсимлаш нормативлари юқоридан туриб белгиланишидан воз кечишни билдиради. Ишлаб чиқаришнинг ички муносабатлари хўжалик ҳисоби даромадини тақсимлаш ва ундан фойдаланиш асосида қурилади, давлат билан корхоналар ўртасидаги муносабатлар эса давлат имтиёзлари системаси билан бирга солиқ ставкалари билан тартибга солиб борилади. Бу, ниҳоятда матлуб бўлур эди, ўртоқлар.

Иқтисодий ислоҳот муаммоларини кўриб чиқиш мажлисида ижара муносабатлари тўғрисида яна гапириб ўтишни истардим. Айни шу ижара муносабатлари ҳам давлат, ҳам кооператив мулкини сақлаб қолган ҳолда бу мулкнинг «эгасизлигини» бартараф этиш, ходимларнинг, меҳнат коллективларининг реал хўжалик мустақиллиги ва жавобгарлигини, одамларнинг иш ҳақи уларнинг ишлари пировард натижалари билан бевосита боғлиқ бўлишини таъминлайди. Ижара пудратида бошқаришнинг бойруқбозлик методларига ўрин қолмаслиги принцип жиҳатдан муҳимдир, чунки бўйсуниш муносабати шартнома муносабатига, ўзаро, масъулиятли шериклар муносабатига айланади. Шу сабабли мен юқорида айтиб ўтган ижара тўғрисидаги қонун халқ хўжалигининг барча тармоқларида амал қиладиган акт бўлиши лозим.

Биз ижара муносабатлари оммалашуви йўлидаги ҳамма тўсиқларни олиб ташлашимиз, зарур ҳуқуқий масалаларни, жумладан, ижара муддатлари тўғрисидаги масалани дарҳол ҳал қилишимиз шарт. Мен бу ҳақда гапириб ўтган эдим, лекин яна бир бор таъкидлайманки, ижаранинг қисқа муддати ишлаб чиқаришни ривожлантириш ва модернизациялашга маблағ сарфлашни рағбатлантирмайди ва ҳатто юлғичлик кайфиятларини келтириб чиқариши мумкин. Бу — равшан. Бюджет манфаатларини ҳам, меҳнат коллективларининг манфаатларини ҳам ҳисобга оладиган ижара ҳақининг қатъий ставкалари бўлиши лозим.

Пировардида, ўртоқлар, мазмун жиҳатидан ҳар хил, лекин менимча, ишимиз учун муҳим бўлган яна баъзи масалаларга тўхталиб ўтмоқчи эдим.

Биринчи масала-фан тўғрисида. Конференция фанни ривожлантиришни ўткир масала қилиб қўйди, фаннинг ғоят муҳим аҳамиятга эга бўлган бир қанча йўналишларида илмий ишланмаларнинг жаҳон даражасидан ҳам, жамиятимиз, халқ хўжалиги эҳтиёжларидан ҳам орқада қолиш кўзга ташланди. Буни, ўртоқлар, эътироф этиш керак, бу бизга конференция берган баҳолар ва қўйган талабларни амалга оширишга диққат-эътибор билан муносабатда бўлиш вазифасини юклайди.

СССР Фанлар академиясининг раҳбарлари фундаментал тадқиқотлар ҳамда Ватанимиз фани тараққиётининг бошқа йўналишларини ривожлантиришга доир ўз программаларига яна бир бор эътибор берадилар, деб ўйлайман. Фаннинг фаол ёрдами бўлмаса, биз қайта қуриш вазифаларини уддалай олмаймиз. Ўз навбатида давлат органлари ҳам, жумладан, СССР Госплани ва СССР Фан ва техника давлат комитети фаннинг моддий базасини тубдан яхшилаш масалаларини кўриб чиқишлари, фаннинг энг устун йўналишлари ривожлантирилиши учун қулай шароитни таъминлаш мақсадида структура ва инвестиция сиёсатини қайта кўриб чиқишлари лозим. Кўпгина масалаларни биз ҳозирнинг ўзидаёқ ҳал қилдик, бошқа масалалар юзасидан қарорлар тайёрлашни тезлаштириш керак.

Ижтимоий фанлар алоҳида эътиборни талаб қилади. Бу фанларнинг ҳозирги аҳволидан партия конференциясида билдирилган ташвиш ва қониқмасликка биз ҳаммамиз қўшиламиз. Гап фақат фаннинг ўзида эмаслигини яна бир марта айтиб ўтиш керак. Ҳозирги вазият кўп жиҳатдан ўтмишда ижтимоий фанларга қандай муносабатда бўлинганлиги билан изоҳланади. Шунга қарамай, бу соҳада қайта қуриш давр эҳтиёжларидан, қайта қуриш практикасининг ўзидан орқада қолаётганлигини айтиб ўтишимиз лозим. Бу эса бизни ташвишга солмай қўймайди.

Очиғини айтиш керак, ҳозир кўпгина катта илмий марказларимиз шарҳловчилик ва танқидчилик роли билан чекланиб қолмоқда, ҳозирча қайта қуришнинг ўзи олға сурган, қайта қуришнинг бориши ҳам, муваффақиятлари ҳам, қайта қуриш натижалари ҳам ҳал этилишига боғлиқ бўлган замонавий муаммоларнинг чуқур ишланмаларини ҳозирча кам бераётирлар.

Қуйидаги таассуротимни ҳам сўзламай ўтолмайман: баъзи олимларимиз қайта қуриш бошланишида қандай позицияда турган бўлсалар, айтишим мумкинки, ҳозир ҳам ўша позицияда турибдилар, қайта қуриш митинг-лар босқичидан чиқиб, совет жамияти турмушининг ҳамма соҳаларидаги чуқур ўзгартишлар ўзанига ўтганлигини сезмаётирлар. Бу эса чуқур илмий таҳлилни, ҳодисаларнинг моҳиятини тушуниб етишни, амалга оширилаётган жараёнларни идрок этишни талаб қилади. Менимча, жамиятшуносларимизда айни шу нарса етишмаяпти.

Иккинчи масала — экология масаласидир. Бу соҳадаги кўнгилсиз аҳволга конференцияда жуда кўп эътибор берилди. Бу муаммонинг ўткирлигини ва пайсалга солиб бўлмаслигини жамият чуқур тушуниб етди ва жамоатчилик фикри шундайки, бу соҳада ёндашувларни тубдан ўзгартириш талаб қилинади.

Мен бу муаммони икки қисмга ажратишни истар эдим. Баъзи масалалар жуда кўп капитал маблағлар ва ресурсларни талаб қилмайди. Бунда ишни чинакамига ташкил этиб, белгиланган чора-тадбирлар ва программаларни амалга ошириш керак. Бу кечиктириб бўлмайдиган конкрет масалалар тегишли марказий идоралар ва маҳаллий органлар иштирокида ҳал қилиниши лозим. Бунинг устига улар оператив равишда кўриб чиқилиши ва ҳал этилиши даркор.

Бошқа масалалар катта маблағларни қидириб топиш ва ишга солиш, техника ва технологияни тегишли равишда ўзгартириш билан боғлиқ. Умуман, булар иқтисоллби масалалардир. Атроф-муҳитни муҳофаза қилиш ва СССРнинг табиий ресурсларидан оқилона фойдаланиш узоқ муддатли давлат программасини тузиш чоғида ана шуларнинг ҳаммасини кўриб чиқиш керак, ўртоқлар. Ўн учинчи беш йиллик ва 2005 йилгача бўлган давр планини тайёрлаш доирасида ана шундай ишлар ҳозирнинг ўзидаёқ олиб борилмоқда. Конференцияда айтиб ўтилган барча таклифлар айнан шу иш доирасида кўриб чиқилиши керак.

Учинчи масала — партиянинг ёшларга нисбатан сиёсати тўғрисида. Бу ҳақда конференцияда принципиал тарзда айтиб ўтилди. Вазифа ана шуларнинг ҳаммасини амалий ишлар ўзанига кўчиришдан иборат. Биз ҳозирнинг ўзидаёқ Марказий Комитетнинг мазкур масалаларга бағишланган Пленумига тайёргарлик билан яқиндан шуғулланишимиз лозим, деб ўйлайман. Бу соҳада жиддий иш талаб этилади. Биз фақат юзаки муаммоларни кўриб чиқиш билан чекланиб қололмаймиз. Бизга чуқур таҳлилга асосланган ҳамда жамиятимизнинг туб вазифаларидан бири — муносиб ўринбосарларни тайёрлаш вазифасини ҳал қилишга қаратилган узоқ муддатли сиёсат зарур.

Яна бир гап, ўртоқлар. Конференциянинг ўзи, унда бўлиб ўтган баҳслар апрель ойидан кейин биз идеология соҳасида ана шу йиллар мобайнида олиб борган ишимизни давом эттириш ҳозир қанчалик муҳимлигини кўрсатди. Бу ҳам тўғри, чунки биз тарихий кўламдаги ишни бошлаган эканмиз, ўтмишни ва ҳозирги даврни идрок этмай туриб ҳамда келгусида жамият тараққиёти асосий тенденцияларини олдиндан кўра билмай туриб, бу ишларни муваффақиятли олиб боролмаймиз.

Биз ҳозир Ленининг революцион назариянинг аҳамияти тўғрисидаги фикри нақадар теранлигини, айниқса, чуқур тушуниб турибмиз. Очиғини айтиш керак: агар биз назария ва идеология масалалари билан мунтазам ва изчил шуғулланмаганимизда, тарих андозаси билан ўлчаганда, ана шу жуда қисқа даврда биз сиёсат, амалий ишлар соҳасида рўёбга чиқарганларимизга ҳам, мана шу тарихий бурилиш босқичида партия сиёсий етакчилик, ғоялар генератори ролини умуман таъминлаётганига, энг муҳими эса, олдинда бораётганлигига ҳам, буларнинг ҳеч бирига эриша олмаган бўлардик.

Шунга қарамай, конференция идеология соҳасида ҳеч қандай бўшашувчилик, айниқса, кечикиш бўлмаслиги кераклигини зўр куч билан кўрсатди. Бу соҳада мадҳиялар, бир марта ўтказилидиган кампаниялар, хусусий вазифаларни қайта қуришнинг принципиал мақсадларидан ажралган ҳолда ҳал қилиш билан чекланиб қолиш мумкин эмас. Экономика ва социал сиёсат соҳасидаги узилишлар ва нуқсонларгина эмас, шу билан бирга, назария соҳасидаги, идеология фронтидаги қолоқлик ҳам революцион ишимизга ўнглаб бўлмайдиган путур етказиши мумкин, хатолар тўғрисида гапирмаса ҳам бўлади. Шу сабабли назарий тадқиқотлар жабҳасини бундан буён ҳам кенгайтиришимиз, барча йўналишларда идеология ишини чуқурлаштиришимиз лозим.

Ўртоқлар, назарий муаммоларни ҳал қилиш учун партия ва жамиятнинг потенциал имкониятлари ҳақиқатан ҳам жуда катта. Бунинг устига ҳозирги маънавий-сиёсий муҳит ижтимоий фикрнинг барча йўналишларида актив ижодий жараён давом этиши учун ҳамма шарт-шароитни яратади, бу эса ижтимоий онгни шакллантиришга бевосита таъсир қилади.

Аммо партия ана шу потенциалдан ҳали ҳам чинакамига фойдаланмаяпти, уни ҳаракатга келтирмади, қайта қуриш ўзанига солиб юбормади — биз буни шу ерда, Пленумда ўз-ўзини танқид руҳида тан олишимиз керак. Хўш, бу соҳада нима халақит бермоқда, ўртоқлар?

Назарияни, ижтимоий фикрни ривожлантириш, идеологияни янгилаш, янги онгни тарбиялаш бир кил ўтмайдиган, зиддиятли, жуда мураккаб жараён, албатта. У вақт ва куч-ғайрат сарфлашни талаб қилади. Аммо ўз-ўзидан ҳам бўлмайди. Бу жараён коллектив иш олиб бориш негизида, ижодий баҳслар орқали, янги ғояларни излаш, қарашларни қиёслаш, фикрлар кураши орқали мунтазам йўналтириб борилиши керак.

Партия ташкилотлари бу вазифанинг бутун кўламини ва мураккаблигини кўришга мажбурдирлар, бу ўринда соддалаштиришга йўл қўйиб бўлмайди. Буларнинг ҳаммаси ўз ҳолича, ўз-ўзидан боришини биз кутиб тура олмаймиз. Бу соҳадаги ишимиз қатъий равишда кучайтирилиши, кучайтирилган ҳам кенг жабҳа бўйлаб кучайтирилиши лозим: мунозаралар, семинарлар, конференциялар, мақолалар — хуллас, илмий фаолиятнинг ижодий фикрни уйғотишга қодир бўлган ғоят хилма-хил шаклларидан фойдаланиш лозим.

Қайта қуришнинг ҳозирги босқичида назария ва сиёсатнинг мавжуд ютуқларини амалиётда мужассамлаштирувчи актив идеология фаолияти ҳам зарур, албатта. Қайта қуриш ғоялари оммаларнинг қалбига кенгроқ сингиши учун, назария ҳақиқатан ҳам қайта қуришнинг моддий кучига айланиши учун ана шуни кўзда тутиб, собитқадамлик ва ақл билан иш олиб бориш керак.

Ўртоқлар, мен яна бир нарсага тўхталиб ўтмоқчиман. Бизда мунозаралар ҳаддан ташқари кўпайиб кетди, деган гаплар эшитилмоқда. Аниқ айтиб қўяй: бизга мунозаралар, етилган барча муаммоларни жиддий, ижодий муҳокамалар керак. Актив ижтимоий фикр, халқ онги фақат шу йўл билангина шаклланиши мумкин, бунингсиз жамиятни ўзгартиришга доир буюк вазифаларни ҳал қилиб бўлмайди.

Яна бир гап, ўртоқлар. Давримизнинг, ҳаётий жараёнларнинг янгилигидан чўчимаслик керак. Балки биз қайта қуриш — чинакам революцион, ўзгартирувчи жараён эканлигини эндигина чинакам англаб етаётгандирмиз. Шугина эмас, ишончим комилки, ўртоқлар, ҳаракатимизнинг янгилиги ҳали кўп марта кутилмаган воқеаларни келтириб чиқаради. Хўш, шундай экан, саросимага тушиб, воқеаларга баҳо бериш ва хулоса чиқаришда шошилишимиз керакми? Йўқ, ўртоқлар. Биз ҳаёт қандай бўлса, худди шундайлигича чуқур ўрганишимиз, босиқлик билан иш тутишимиз, пухта таҳлил қилиш негизида пировард натижада жамиятимизнинг манфаатларини, социализмнинг манфаатларини кўзлаб пухта ўйланган тўғри қарорлар қабул қилишимиз зарур.

Мен бу соҳада пухта ўйланган, чуқур, изчил иш олиб бориш тарафдориман. Биз Ленин партияси, қудратли сиёсий организм сифатида ўзимизнинг бутун интеллектуал потенциалимизни ишга солишимиз ҳамда сиёсат ва амалиётни бойитиб, назария масалаларида қадам-бақадам олға боришимиз керак. Ўз навбатида практикадан янги тажрибани ўрганиб, уни идроклаб, бундан кейинги фаолиятимиз учун йўл очиб боришимиз, КПСС ишлаб чиққан сиёсий йўлни изчиллик билан амалга оширишимиз зарур.

Эски тасаввурлар андазаси янги ҳодисаларга тўғри келмаслигини яхши тушуниб олишимиз керак. Энг муҳими — келинглар, қайта қуриш учун кураш давомида асосий йўналишдан четга чиқмайлик, хусусий ишларга берилиб кетмайлик, кучимизни арзимаган ишларга сарфламайлик. Янги ишда қийинчиликлар бўлиши муқаррар, уларни четлаб ўтиб бўлмайди. Лекин революцион ўзгартиришлар йўлидан қатъий равишда ва чинакам олға томон ҳаракат қилишгина куни-кеча ҳал қилиб бўлмайдиган ва ҳатто хатарли бўлиб туюлган масалаларни бартараф этиш мумкинлигини ўз тажрибамиз кўрсатди.

Буларнинг ҳаммаси биздан интеллектуал ишни, ижодий фаолиятни, қайта қуриш ҳар куни келтириб чиқараётган барча ҳодисаларга доимий эътибор беришни талаб қилади, албатта. Буни ҳамма тушуниб олиши, бунга вақт топиши лозим, чунки бундай иш қилинмаса, қолоқлик муқаррардир, ҳаёт бизни орқада қолдириб кетиши мумкин. Агар биз революцион давримизда амалда сиёсий етакчи бўлишни истар эканмиз, ҳаётдан орқада қолишга ҳаққимиз йўқ.

Конференция қарорларини бажариш тўғрисидаги баъзи мулоҳазалар ана шундай. Келинглар, Пленум муҳокамасига қўйилган таклифларни кўриб чиқайлик.

Кўриб турибсизки, умуман ишларимиз программаси ғоят тиғиз. Бу программа қайта қуришни чуқурлаштиришнинг энг муҳим эҳтиёжларидан келиб чиқади, партия XXVII съезди ва XIX Бутуниттифоқ конференцияси қарорлари билан белгиланади.

Биз учун жамиятни янгилашнинг ҳамма соҳаларида ва биринчи навбатда — совет кишилари турмушининг энг муҳим муаммоларини ҳал қилишда туб силжишга эришиш зарур. Бу ҳар бир партия ташкилотининг, ҳар бир коммунистнинг ишидир.

Биз жойлардаги ташкилотларга катта ваколатлар берар эканмиз, ижтимоий-сиёсий, хўжалик ва меҳнат ташаббусини ривожлантириш учун имконият берар эканмиз, шу билан бирга партиявий масъулиятни, қайта қуришнинг конкрет участкаларидаги иш учун коммунистларнинг шахсий жавобгарлигини ҳам уларнинг эммасига юкляпмиз.

Ҳозир ҳаракат қиладиган давр. Ҳар бир коммунистнинг, ҳар бир меҳнатчининг қайта қуришга ҳиссаси конкрет ишга ва меҳнатнинг конкрет натижаларига қараб белгиланади.

СССР ОЛИЙ СОВЕТИ ПРЕЗИДИУМИ ВА СССР МИНИСТРЛАР СОВЕТИДА

СССР Олий Совети Президиуми шу йил 29 июль куни қабул қилган қарорда уқтириб ўтиладики, «СССРда кооперация тўғрисида»ги Қонун қабул қилинганлиги муносабати билан СССР Олий Совети Президиумининг 1988 йил 14 мартдаги Фармонининг маҳсулот ишлаб чиқарувчи, реализация қилувчи ва хизмат кўрсатувчи кооперативлар аъзоларининг даромадларидан, шунингдек меҳнат битими ёки пудрат шартномасига мувофиқ ана шу кооперативларда ишловчи гражданларнинг маошидан солиқ олишга таллуқли қисмининг амал қилиши тўхтатилади. Айни вақтда СССР Министрлар Советига кооперативларда даромадлардан солиқ олиш ҳамда уларнинг давлат билан ўзаро иқтисодий муносабатларига доир бош

ЭГИЗАК ИСТЕЪДОД

Чақмоқ

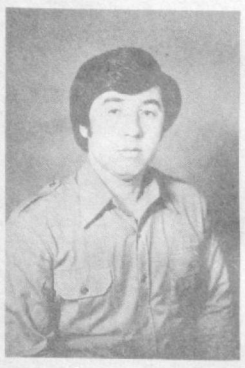

Шукрулло Убайдуллаевнинг асли касби — меъмор. У Ўзбекистон ССР Мелиорация ва сув хўжалиги давлат комитетига қарашли «Узводпромпроект» лойиҳалаш институтида етакчи архитектор бўлиб ишлайди. Республиканинг қатор шаҳар ва қишлоқларида Шукрулло чизган лойиҳалар асосида қурилган кўплаб биноларни учратиш мумкин. Хусусан унинг В. Югай ҳамда В. Шелокаев билан ҳамкорликда яратган «Ҳисорак посёлкаси лойиҳаси» Португалиянинг Лиссабон шаҳрида бўлиб ўтган халқаро ярмаркада биринчи даражали дипломга сазовор бўлган.

Шукрулло Убайдуллаев бўш вақтларида журналистика, музика ва поэзия билан шуғулланади. Айниқса ғазал ёзиш— унинг энг севимли машғулоти. Қуйида Шукруллонинг машқларидан айримларини эътиборингизга ҳавола этамиз.

ДЕБОЧА

Эркин ВОҲИДОВ ғазалига муҳаммас

Қўлга олдим мен қаламни ёшим ўттиз онида,
Парвоз қилайин дебон шеърият осмонида,
Аждоддан мерос арузнинг шамъи шабистонида,
Истадим сайр айламоқин мен ғазал бўстонида,
Кулмангиз, не бор сенга деб Мир Алишер ёнида.

Ҳар инсон қалбига боқсанг, ҳаётда ҳижрони кўп,
Атоий, Лутфий, Навоий —шеърият султони кўп,
Билсангиз, бу сиймоларнинг сўз ғавҳари кони кўп,
Шеърият дунёси кенг, гулзори кўп, бўстони кўп,
Ҳар кўнгил арзийди айтар неки бор имконида.

Шоир шеър-ла абадийдир, ғазалин буюк деб бил,
Минг йиллик тарихни сенга ўргатай арузча тил,
Иншо қолган бу меросни, эъзозла, ҳурматлагил,
Эй, муниққид, сен ғазалин кўҳна деб камситмагил,
Севги ҳам Одам Атодан қолган инсон қонида.

Дуру гавҳар сўздан териб ёзгил сен ажиб достон,
Сендин авлод-аждодларга албат қолгудек нишон,
Шеърнинг буюк нақш олса гар, шуъла бўлса чароғон,
Тошга ҳам ширин ғазал бахш айлагай оташ ва жон,
Шавқ ўти ёнса агар шоир ғазалхон қонида.

Ёзма ғазал гар шеъринги сўзчалик кори келмас,
Сўз, қофия тизган билан гўзалинг маржон бермас,
Қалам тебратган билан эл сени шоир демас,
Рост, ғазал авжида барча Ой ила Зуҳро эмас,
Кўп эрур сомончилар ҳам шеърият осмонида.

Шеъриятнинг буюк нақши албатта маъноси дур,
Дилни минг бор ўйнатгучи жилвон оросидур,
Шеърият қай арда бўлса, Шукрулло пайдосидур,
Дўстларим, шоир деманг, Эркин ғазал шайдосидур,
Ёш денгиз маъзур тутинг, саҳв ўлса гар девонида.

ВАТАН

Куйламасам мадҳингни
қалбда армондур, Ватан,
Куйлашдан илҳом сўнса,
баҳрим тўла қондир, Ватан.
Вужудим ичра жоним,
ҳам дилим ҳамда илҳомим,
Оламда якка ўзинг,
моҳи тобондир, Ватан.
Йўқ эрур осойишим
эй, она юртим менинг,
Сендан айрилиқ, менга
доғи ҳижрондир, Ватан.
Ҳоки-пойинг фидосиман,
тайёрман жон бермоққа,
Ўзга эл кўз олайтса,
дилим вайрондур, Ватан.
Мен учун сенсан рузвон
аршн аълодан эшед,
Топилмас жаҳон ичра
даври давронсан, Ватан.
Шукрулло мадҳинг куйлаб
айни тасаввур айлади;
Сенга бўлолсам ўғлон,
бошим осмондир, Ватан.

ВИЖДОНИМ—ПАРТИЯМ

Мадҳ этишга арзигулик
шонли давроним бор менинг,
Уқиш, ишлаш, меҳнат учун
барча имконим бор менинг,
Бор жаҳонинг барча эли
топар қанот бу Ватандан,
Ўзгаларга билим берар
илму урфоним бор менинг.
Партиям раҳбар ҳамиша,
меҳнат қилар халқим мудом,
Ун беш ўртоқ ҳамжиҳатдир,
мард посбоним бор менинг.
Беқиёс бойликлари бор:
газу руда ҳам нефть, кўмир,
Тоғдин баланд хирмонларим,
пахтага коним бор менинг.
Шукрулло фахр ила айтар:
бу тараққийларга сабаб
Тўғри йўлни кўрсатгучи
тоза виждоним бор менинг.

КЕЛМАСА

Ҳаётим нашъасиз қолгай
бир кун нигорим келмаса,
Баҳорда ҳам худди қишдек
кўнгил баҳорим келмаса.
Ер ёнида ўтирсам гар,
дашт-биёбон боғдин афзал,
Яшнаган бўстон не даркор
гулу узорим келмаса.
Унутгай роҳатни кўнгил,
қалби жаҳоним шабистон,
Оромимни йўқотгайман
қувват-мадорим келмаса.
Кўз тикиб мен ёр йўлига
кутарман минг зор интизор,
Қолмагай ҳеч менда тоқат
сабру қарорим келмаса.
Шукруллонинг кўзи гирён
кўрмаса гар дил паришон,
Дунё бўлур қоронғу, тор
кўзи хуморим келмаса.

Шукрулло УБАЙДУЛЛАЕВ.

МЕҲНАТГА ҲАМДАМ

Ёз— сайру саёҳат қиладиган, танга роҳат берадиган энг ажойиб давр. Йил бўйи астойдил ишлагандан кейин мириқиб дам олиш ҳам керак. Кишиларимиз отпуска вақти келиши билан хушманзара жойларга ошиқишади. Республикамизда бундай оромгоҳлар жуда кўп. Қайси бирига борманг, кўнгилли ҳордиқ чиқариб қайтасиз. Чунки аксарияти тоғлар бағрида жойлашган. Улар танга ором берувчи соф ҳавоси, гўзал, сўлим табиати билан кишини ўзига мафтун этади.

Яқинда биз мана шундай оромгоҳлардан бири —Жиззах районидаги «Сангзор» дам олиш масканида бўлдик. Чор-атрофи пурвиқор тоғлар билан қуршалган бу манзилгоҳ сахий она табиат берган гўзаллик, сўлимликдан ажиб манзара касб этган. Дарвозадан киришингиз билан бежирим фавворага кўзингиз тушади. Ундан отилаётган заррин томчилар тоғлар орасидан аста мўралаб чиқаётган қуёш нурида ўзгача жилваланади. Фаввора атрофидан пастга томон назар ташлар экансиз, Сангзор дарёсининг қояларга урилиб шиддат билан оқаётган сувини кўриб, баҳри дилингиз очилади. Ҳа, ҳақиқатан ҳам сой соҳилларию мевазор боғларни ўз ичига олган бу гўша сўлим ва оромбахш.

Ҳамроҳимиз — дам олиш уйи директори Али ака Алимов билан сўлимгоҳни айланар экамиз, бу ерда дам олувчилар учун барча шароитлар муҳайё этилганлигига гувоҳ бўлдик. Нозик дид билан безатилган 69 та дам олиш хонаси, 100 ўринли кинозал, шинам пляж, спорт майдончаси, бильярд, шахмат-шашка хонаси, чойхона дам олувчилар ихтиёрида.

Бу ерда икки ҳафта дам олувчилардан ташқари шанба-якшанба кунлари ҳам меҳнаткашлар маданий ҳордиқ чиқаришаяпти.

— «Яхши дам — меҳнатга ҳамдам» дейишлари бежиз эмас, — дейди Али ака. — Оромгоҳимизга келаётган кишилар сони тобора ортиб бормоқда. Ҳар йили 18 минга яқин киши мароқли ҳордиқ чиқариб, жўшқин меҳнат қучоғига қайтмоқда. Айни кунларда 120 дам олувчи бор. Улар бу ерга Иттифоқимизнинг турли бурчакларидан ташриф буюришган. Коми АССРдан келган В. Коблков, Омск шаҳрилик А. Морозов, свердловскийлик В. Кудякова, магаданлик Ю. Дъеченко, тюменлик С. Стрик ва бошқа жойлардан келган кўпчилик кишилар шулар жумласидандир. Уларга намунали хизмат кўрсатишда аҳил коллективимиз аъзолари жонбозлик қилаяптилар. Айниқса, ходимларимиздан Турсунбой Жўраев, Тошбуви Юсупова, Нодира Ҳасанова, Кўчим Қодиров, Салима Қамбарова сингариларнинг хизмати катта бўлаяпти. Улар ҳалол меҳнатлари туфайли эл ҳурматини қозонмоқдалар. Буни «Таклиф ва шикоятлар» дафтарига битилган илиқ, самимий дил сўзларидан ҳам билиш мумкин.

Дам олиш уйи коллективи ўтган йили республика саёҳат ва экскурсиялар советининг фахрий ёрлиғи ва 1.000 сўм пул мукофоти билан тақдирланди.

Ш. ТУРАЕВ.

ЎЗБЕКИСТОН ҲАҚИДА ФИН ФИЛЬМЛАРИ

Тошкент «Дўппи» ва «Ҳамзаобод» деган иккита рангли ҳужжатли фильмнинг кўриги муваффақият билан ўтди. Ҳар икки лентани Финляндиянинг «Юлейсрадио» радиотелекомпанияси ходимлари суратга олганлар.

Финляндиядан келган ижодий группа Ўзбекистоннинг турли томонларида бўлиб, бой халқ бадиий ҳунармандчилиги, фольклори билан танишдилар. Финляндиялик кинематографчилар республикамиз амалий декоратив санъати усталари — кўконлик йўрмадўз К. Мирзаалиева ва ёғоч ўймакори Х. Умаров билан, ургутлик кулол М. Облоқулов, самарқандлик таъмирчи А. Ҳаққулов ва бошқа халқ ҳунармандалари билан бўлган унутилмас учрашувларни «Дўппи» картинасида акс эттирганлар. Фильмда қадимий халқ қўшиқлари янграйди. Бу қўшиқларни машҳур «Ёр-ёр» ва «Омонёр» ва «Анор» халқ ансамблари ижро этган.

«Ҳамзаобод» деб аталган иккинчи лентада буюк ўзбек шоири Ҳамза Ҳакимзода Ниёзийнинг ҳаёти ва ижодий фаолияти ҳақида ҳикоя қилинади.

— Шу йил ёзда Финляндияда мазкур икки кинокартинанинг премьераси бўлди, — дейди фильмларни илк бор кўрсатиш учун Тошкентга келган таниқли фин режиссёри Э. Похианхеймо. — Менинг кўпгина ватандошларим ўзига хос нафосатга эга бўлган Ўзбекистонни ўзлари учун илк бор кашф этдилар ва халқнинг бой маданий меросини юксак баҳоладилар. Мен СССРда кўп бўлганман, Молдавия, Украинада, Владимир областида фильмлар суратга олганман. Бу асарларим фин томошабинларида катта қизиқиш уйғотган. Ўзбекистонда фильмлар суратга олишни анчадан бери ўйлаб юрардим. Ишга киришишдан олдин республикангизда икки марта бўлдим. «Дўппи» ва «Ҳамзаобод» ҳужжатли фильмлари мен СССРда суратга олган киноленталарнинг энг катталаридир.

Н. ПОЛЯНСКАЯ,
ЎзТАГ мухбири.

Сўнмас у кунлар шуҳрати

ДЎСТЛАР ДИЙДОРИ

Регистондаги ошхона мудири Пўлат Ғаниев ҳафтани колхозларни кезиш билан ўтказди, улардан мева ва сабзавотлар олиш бўйича шартномалар тузиб, ҳорибчарчади. Жанггоҳ жароҳатлари ҳам хуруж қилиб турибди. Эскигина «Запорожец»ида уйига аранг етиб олди у.

Пўлат Ғаниевич боғ ўртасидаги сўрига ёнбошлади. Шу пайт чопиб келган ҳаёлари бирин-кетин уни қучоқлашга тушдилар. Уч яшар Лола бобосининг бўйнидан маҳкам опичлаб олди.

Рафиқаси Илмияхоним ва келини Надя дастурхон ёза бошлашди. Кечки салқин тушди. Тез орада Пўлат Ғаниевичнинг чарчоғи ёзилиб, жароҳат оғриғи босилгандек бўлди, ташвишлари ҳам ёддан кўтарилди. Оиласи ажойиб. Ўғиллари ва неваралари меҳрибон. Волга бўйларидан тортиб Берлингача бўлган оғир жангни босиб ўтган собиқ жангчи учун шунинг ўзи катта бахт-ку?!

Оқшом пайти почтальон телеграммани келтирди. Унга қуйидаги сўзлар битилганди: «Кутиб олинг. Москвадан йўлга чиқдик. Полкдошларингиз Ўтаган ва Файзи».

Пўлат Ғаниевич беихтиёр ўйга толди: «Жангчи дўсти Файзи Абдуллаевни қирқ икки йилдан кейин тасодифан учратиб қолди. Ўтаган ким? Олис йилларда рўй берган воқеаларни бир-бир эслаб суюниб кетди: «Ахир, у Жониқулов-ку?! Ўшанинг ўзи!». Унинг исми ёддан кўтарилибди.

— Ўтаган! — дея такрорлади Пўлат Ғаниевич яна.— Уни қирқ тўрт йилдан бери излайман...

Тонг отишини бесабр кутиб, бедор у ёнидан-бу ёнига ағдариларди...

* * *

Уч жасур разведкачи 54-отлиқ аскарлар полкида хизмат қилишган. Улар Волга ва Дон бўйларида фашистларга қарши бўлган жангларда дўстлашиб қолдилар, оғир кунларни бошдан кечирдилар. Берлинга етиб боргунча қанчадан-қанча полкдошларидан ажралдилар. Ҳаётлари кўп бор хавф остида қолди. Шундай дамларда бир-бирларига таяндилар, дўстларига қалқон бўлдилар.

Қисқа муддатли нафас ростлаш пайтларида ўзлари туғилиб ўсган она ерларини эслашар, яқинлари ва маъшуқалари тўғрисида сўзлашар, уйларига омон қайтиш, келажак тўғрисида орзу қилардилар. Ўтаган Жиззах яқинида жойлашган қишлоқлардан бирида туғилганди. Файзи эса чегара яқинида яшар, асли ҳиротлик афғон эди. Унинг ота-онаси камбағалликдан безор бўлиб, Афғонистондан Туркманистонга кўчиб келишган, бу ерни ватан қилиб, бахт топишганди. Файзи Советлар диёрини фашистлардан ҳимоя қилгани кўплар қатори отланганди.

Дўстлар разведкага боришар, душман орқасидан «тил» тутиб, штаб учун қимматли маълумотларни келтиришарди. Қўмондонлик тез орада Ўтаганни жанговар Қизил Байроқ ордени билан мукофотлади. Пўлат билан Файзи эса «Қизил Юлдуз» ордени билан тақдирландилар.

Отлиқ аскарлар полки Вислада мудофаада турарди. Пўлат Ғаниевич фашистлар ўти остида қолди. У уч кечакундузни шундай ўтказди. Ўтаган унга ёрдамга келди. Померанияда Ўтаган ҳам оғир аҳволга тушиб қолди. Бу safar уни Пўлат қутқарди.

Ўша суронли уруш йилларида «Ўзинг жон бер-у дўстингни қутқар!» деган асларга хос қонунга амал қилинарди. Арнсвальд шаҳри учун жангда Файзи ярадор бўлди. Пўлат унинг ёнига учиб, замбилга олди. Файзи кўзларини очиб: «Жангни давом эттиравер, Пўлат! Биз Берлинда учрашамиз!» —деди.

— Албатта учрашамиз!

Лекин Берлин кўчаларида бирга жанг қилмоқ уларга насиб этмади. Тақдир жасур дўстларни турли ёққа ташлади. Пўлат ғалабадан сўнг Берлинда икки йил хизмат қилди. Ўтаган урушни Чехословакияда, Файзи Венада якунлади. Хизматдан турли муддатларда қайтишди.

Йиллар ўтди. Пўлат Ғаниевич полкдош ўртоқларини тинимсиз излади, сўрабсуриштирди. Газеталарга ёзди. Натижа бўлмади.

Мана энди, яқиндагина автобус бекатида туркманча телпак қийган нотаниш киши уни тўхтатди. У иссиқ кўринди кўзларига. Улар бир-бирларига тикилганча туриб қолдилар.

— Файзимисан? — сўради дадиллашиб Пўлат.

— Салом, Пўлат! Биз яна учрашдик. 42 йилдан кейин-а!?

Дўстлар туни билан суҳбатлашиб ўтирдилар, полкдошларини эсладилар, қувончли ва оғир кунларни хотирлаб, кўзларига ёш олдилар.

Файзи ҳарбий хизматдан қайтгач яна Афғонистонга яқин чегарага кўчиб келди. Кобуллик қизга уйланди. Унинг фарзандлари ўқиб, олий маълумотли бўлишди. Колхозда ишлаб, яхши яшаяпти. Улар Ўтаганни ҳам эсладилар.

* * *

...Пўлат эртасига катта ўғли Олимжон билан жангчи дўстларини кутиб олгани вокзалга чиқди. Кўкрагига Қизил Байроқ орденини таққан баланд бўйли киши вагондан тушди.

— Пўлат! Қадрдоним! — қичқирди у.

— Менман. Салом, командир дўстим! — деди қувониб Пўлат.

Улар бир-бирлари билан узоқ қучоқлашди.

Пўлат Ғаниев хонадонига йўл олдилар. Яна дўстона суҳбатлар тонг отгунча давом этди. Бир-бирларига ўз ҳаётлари тўғрисида тўлқинланиб сўзлашди. Ўтаган хизматдан қайтгач. МТСда ишлади. Ҳозир у Пахтакор шаҳар Советининг раиси. Ўтаганнинг икки қизи, бир ўғли бор. Неваралари эса тўқ қизта.

Яқинда почтальон Пўлат Ғаниевичга унинг Тошкентда «Ёш гвардия» нашриётида чоп этилган «Аскар йўли» деган китобини келтирди. У асарида полкдошлари босиб ўтган жанговар йўллар, совет солдатларининг қаҳрамонлиги ва жасорати тўғрисида ҳикоя қилганди.

Собиқ уч разведкачи кечқурун бирга телевизор кўришди, жаҳон янгиликлари билан танишдилар.

— Куррамизда тинчлик бўлсин, — дейишди жанговар дўстлар. — Осойишта осмон остида яшаш катта бахт!

П. ЭРИКСОН,
уруш ва меҳнат ветерани.

Яқинда Китоб районидаги Навоий номли совхознинг 8-бригада дала шийпони одатдагидан гавжум бўлди. «Китоб гуллари» бадиий ҳаваскорлик коллективи ранг-баранг концерт программаси билан совхоз ишчиларини хушнуд қилди.

СУРАТЛАРДА: 1. Олтмиш яшар Баҳром Баратов сурнайда кўй ижро этмоқда. 2. Раққоса Дилрабо Муҳаммаднева санъатидан ҳамма мамнун.

Н. МУҲАММАДЖОНОВ фотолари.

Спорт ахбороти

СУВ ТУПИ

Испаниянинг Севилье шаҳрида халқаро мусобақа ўтказилаяпти. Унда қатнашаётган СССР терма командаси навбатдаги ғалабаларни қўлга киритди. Ватерполчиларимиз олдинига ГФР, кейин эса Австралия командаларини мағлубиятга (16:10, 12:0) учратдилар.

Ўтган икки турдаги бошқа ўйинлар натижаси: Югославия — Голландия — 14:6, Испания — Франция — 10:4, Куба — Австралия — 13:10, ГФР— Голландия — 13:9, Югославия — Франция — 12:2, Испания — Куба — 10:8.

Уч турдан кейин баштадан очко тўплаган СССР ва Испания терма командалари олдинда боришаётир.

ФУТБОЛ

Қуръа натижасига кўра мамлакат кубогининг нимчорак финалида учрашадиган командалар маълум бўлди, 12 сентябрда «Спартак» (Москва) — «Колос» (Никополь), СКА «Карпати» (Львов) — «Динамо» (Тбилиси), «Зенит» (Ленинград) — «Днепр» (Днепропетровск), «Динамо» (Минск) — «Нефтчи» (Боку), «Металлист» (Харьков) — «Торпедо» (Москва), «Шахтёр» (Донецк) — «Трактор» (Павлодар), «Жальгирис» (Вильнюс) — «Гурия» (Ланчхути) — «Динамо» (Киев) учрашуви ғолиби, «Қайрат» (Олмаота) — «Торпедо» (Кутаиси) командалари учрашадилар.

ЕНГИЛ АТЛЕТИКА

Канаданинг Садбери шаҳрида ўсмирларнинг жаҳон чемпионати давом этмоқда. Мусобақанинг иккинчи куни кировлик М. Тарасов лангарчўп билан сакрашда (5 метр 60 сантиметр) кумуш медаль соҳиби бўлди. Москвалик А. Грудинин учинчи натижани кўрсатди. Шунингдек, Э. Хямялянен (ўнкураш), А. Шличков (юз метрга югуриш), Э. Поляков (ядро улоқтириш), Ю. Нестерец (босқон улоқтириш) ҳам бронза медалларини қўлга киритишди.

ШАХМАТ

Мамлакат биринчилигининг тўртинчи турида Иванчук Юсуповдан устун келди. Каспаров — Соколов, Халифман —Гавриков, Эйнгори — Гуревич партиялари дуранг бўлди. Бошқа учрашувлар кечиктирилди.

САМБО

СССР биринчилигининг яна уч ғолиби аниқланди. Ленинканлик Г. Тутхалян (52 килограммгача), кстоволик Е. Есин (68) ва майкоплик В. Гурин (100) чемпионатнинг олтин медалларини қўлга киритишди.

РЕГБИ

Олий лигада навбатдаги учрашувлар бўлди. Ўйинлар жадвалида пешқадамлик қилаётган Кутаисининг «Мшенебели» командаси Тирасполнинг «Электромаш» коллективини мағлубиятга (6:3) учратди. Олмаотанинг СКА клуби билан учрашган Тошкентнинг «Звезда» командаси имкониятни бой берди — 7:32. Бошқа учрашувлар натижаси: «Локомотив» (Москва) — «Экскаватортяжстрой» (Красноярск) — 3:3, «Слава» (Москва) — ВВА (Монино) 6:12.

ҚУЛОҚҚА ЧАЛИНГАН ГАПЛАР

«Йигит, юрагингиз қанча туради, бир кило тортинг».
(Қассоб билан суҳбатдан).

«Тунинг ҳам қоп-қора сочлари билинмай оқаради».
(Мухбирнинг табиатга ўхшатмаси).

«Сартарошлик хизмати бошлиғига. Сиздан касалхона маъмуриятн сартарош юборишингизни сўрайди. У палаталарнинг соқолини олиб қўйсин».
(Касалхона бош врачининг илтимоси).

«Мактаб ошхонаси овқатланиш хавфсизлиги ойлиғини ўтказади».
(Эълондан).

«Янги дори уч ёшгача болаларга бепул берилади. Унинг нархи 5 сўм 90 тийин».
(Дорихонадаги эълондан).

«Колхоз омборида камомадга сабабчи кемирувчилар —каламушлар, сичқонлар ва омборчига строгий выговор берилсин».
(Колхоз правлениеси раисининг буйруғидан).

М. МИРЗАШАРИПОВ тўплаган.

ЭНГ УЗУН КРОССВОРД

Бельгиялик 65 яшар Роже Бокар ўйлаб топган кроссворд дунёда энг узун бўлиб чиқди. Бўйи 31 метр, эни 53 сантиметрли бу топишмоқ 50.400 сўздан иборат. Уни тузишга тўрт йил кетган. Жамланган сўзларда қарийб 12 минг киноактёр, 2.000 спортчининг исм-шарифи «яшириган». Кроссворд илова 3.734 саҳифани эгаллаган.

Роже Бокар тузган «қомусий бу жумбоқ»ни ечиш қанча вақтни оларкин?

НОЕБ СКРИПКА

Итальян артисти Луижи Альберто Бьянки буюк Стадивари яратган скрипкани Лондонда 440 минг фунт стерлингга сотиб олди. Унинг тарихи бундай: 1716 йилда ясалган бу чолғу асбоби францез скрипкачилик мактабнинг асосчиси Жаван Баттиста Въоттига, сўнгра Наполеоннинг шахсий оркестрида ишлаган Пьер Байога, америкалик бастакор Симон Альберт Карфаньога тегишли бўлган.

Унинг кейинги эгаси асбобни ўшалар даражасида чала олармикан? Бу савол кўпгина музикачилар ва санъатшуносларни қизиқтирмоқда.

СОЧЛАРДАГИ ШАКЛЛАР

Янги Гвинияда истиқомат қилувчи қабилалардан бири — папуаслар сочларини йиллаб олдирмасдан уларни турли шаклларда безатадилар. Масалан, жангчи эркаклар жингалак ёки махсус ҳошиялар ёрдамида саватсочларни боғлаб олишади ва ниҳоятда мураккаб шакллар яратишади. Бу билан ўзларининг феъл-атворларини билдиришмоқчи бўладилар.

ҒАРОИИБ «МЕҲМОН»

Австриянинг Роттенман шаҳри полициясининг навбатчиси телефондан: «Марҳамат қилиб, тезда етиб келинг!» деган хабарни эшитганда нечоғлик ҳайратланганини тасаввур этиш қийин бўлмаса керак.

Нима бу — ҳазилми? Навбатчи шаҳарда цирк ўйин кўрсатаётганини эслаб айтилган адресга ходимларни юборди. Маълум бўлишича, арслон ҳақиқатан ҳам у ерда санғиб юрган экан. Аммо у ўзини беозор тутар, фақат ошхонадаги таомларни тотиб кўрарди. Ҳайвон ўргатувчи ёрдамида «қочоқ» циркка қайтарилди.

ЛАПАКДАГИ ҲАЙВОНЛАР

Яқинда Японияда «Ҳайвонларнинг катта қомуси» пайдо бўлди. У китоб шаклида эмас, балки саккизта лапакдан иборат. Уларнинг ҳар бири махсус лазер қурилмаси ёрдамида куррамиз ҳаёти билан таниши имкониятини беради. Лапакларни кўриш бир соатдан ошмайди.

ЎҚИНГ, ҚИЗИҚ!

Редактор
А. Ғ. МУХТОРОВ.

Р.—14056. Узбекистон Компартияси Марказий Комитети нашриётининг Меҳнат Қизил Байроқ орденли босмахонаси. Тошкент шаҳри. А. 2058. 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12